

EVANGELIKUS ŐRÁLLÓ

EGYHÁZI ÉS TÁRSADALMI HETILAP

A HAZAI NÉGY EVANGELIKUS EGYHÁZKERÜLET KÖZLÖNYE.

Megjelenik hetenként egy íven; a Hivatalos Közlemények, mint az Ev. Őrálló melléklete, minden két hétben.

A kéziratot a szerkesztőhöz, a hirdetés szövegét és díját a kiadóhivatalba kell küldeni.

FELELŐS SZERKESZTŐ:

KOVÁCS SÁNDOR theol. akad. tanár
Pozsony, Konvent-utca 11. szám.

KIADÓHIVATAL:

HORNÝÁNSZKY VIKTOR
Hírlapkiadóhivatala, Budapest, V., Akadémia-u. 4.

A lap ára a „Hivatalos Közlemények“ melléklettel együtt egész évre 10 kor., félévre 5 kor., negyedévre 2.50 kor.

A Hivatalos Közleményeket az anyaegyházak és felsőbbrendű iskolák ingyen kapják.

Hirdetés ára oldalanként 32 kor.

TARTALOM: Utóhangok a „Luther-Társaság“ és az „Egyetemes Gyámintézet“ pozsonyi vándorgyűléséről. — A püspökavatáshoz. — Egyházi élet. — Irodalom. — Pályázatok. — Szerkesztői üzenetek.

Utóhangok

a „Luther-Társaság“ és az „Egyetemes Gyámintézet“ pozsonyi vándorgyűléséről.

Szeptember 22-én és 23-án tartotta meg magyar-honi ág. hitv. evang. egyházunk két illusztris belmissiói egyesülete, a „Luther-Társaság“ és e. e. e. Gyámintézet szokásos évi vándorgyűlését Pozsony sz. kir. város ág. h. ev. gyülekezetének kebelében.

Az ünnepség minden ízében emelkedett és impozáns lefolyású volt. A háromszázados multnak emléke, a mely a meghívó alkalmi okául szolgált, mintha megihlette volna a vándorgyűlés összes tagjait s a kik ez ünnepségen részt vettünk, nem szabadulhattunk azon felemelő érzés megigéző hatása alól, hogy a mi itt most lefolyik, az több mint közönséges vándorgyűlés, több mint közönséges emlékünnap: az evangéliumi hit erejének revelációja az. Kijelentése annak, hogy az ősv. evangélium ereje most is él, hat és működik, miként élt hatott és működött évszázadok viharai között az apákban; manifestációja annak a történetileg beigazolt nagy igazságnak, hogy evangéliumi hithűség és magyar hazafiság édes testvérek, s miként a multban mindig együtt küzdöttek, ha kellett, szenvedtek, de együtt is örültek, úgy a jövőben is hűséggel állnak egymás mellé, egymásért sorompóba, zászlajokon a lelkiismereti és az alkotmányos szabadság jelszavával.

Sokszor elesüggedünk, jövőnk miatt lelkünk sokszor elborul. Szemben velünk az ősellenség, a mely „erővel, csellel, nagy sok hadiszerral“ igyekszik megrontásunkra. Kezében a hatalom, a vagyon, a tekintély, a méltóság. Érvényesülni törekszik minden téren, a politikában, a tudományban, a művészetben, a szociális életben egyaránt s csak a legutóbb lefolyt budapesti ú. n. „katholikus nagygyűlésen“ is oly erővel, súlylyal és öntudattal lépett fel, a mely mindenestre imponál és megdöbben. Vajjon van-e, lesz-e nekünk, évszázadokon át üldözött, pusztított, igazságtalanul háttérbe szorított bárha meg nem is tört, de erősen megfogyott protestantizmusnak, erőnk, lesznek-e fegyvereink a hatalmas ősellenséggel való sikeres megmérkőzésre? Vajjon van-e kilátásunk nemcsak arra, hogy megálljuk helyünket, hanem hogy hódítólag is hatolhassunk be az ellenséges phalanxba, az evangélium mindent meggyőző erejével?

Nos, mi azon nyilatkozatok után, a melyeket egyházunk legjobbjainak, egyetemes papságunk színejavá-

nak, a mi büszkeségeinknek ajkáról elhangzottak, helyesebben: az evangéliumi hit és erő azon megnyilatkozása után, a mely egy báró Prónay Dezső, egy Zsilinszky Mihály, egy Láng Lajos ajkáról jelentette meg magát, evangéliumi ügyünk diadalában nem kételkedünk. Am jöjjön, a minék jönni kell! Egy bizonyos, hogy ily lélekkel a vezetőkben s a vezetettekben megálljuk helyünket, mint megálltak apáink és „volna bár az egész világ mind ördög“.

A Pozsony ősi bástyáira kitűzött lobogó, az evangéliumi igazság és szabadság lobogója vígan lengeti szárnyait s a Pozsonyban elhangzott igék visszhangra kelnek szerte a hazában: „Pro Deo et Patria!“

Üdvözlet azoknak, a kik e zászlót oly fennen lobogtatják; azoknak is, a kik e zászló alá evangéliumi örvendő készséggel sorakoznak!

I. A fogadás és a részvevők.

A rendkívüli alkalom, a melyből a pozsonyi ev. egyház hazai ev. egyházunk két előkelő egyesületét vendégszerető falai közé meghívta, t. i. az egyház 300 éves közjogi fennállásának évfordulója, a vendégeket eddig nem tapasztalt különös nagy számban vonzotta ősi koronázó városunkba. 152-en jelentették be érkezésüket. Egyesek ugyan — miként az már ily alkalmakkor történni szokott — különféle akadályok miatt visszamaradtak, de jöttek helyettük mások, úgy, hogy a vendégek száma kétségtelenül megütötte a 150-et. Tekintettel a vendégek számának e hullámsására nem is adhatunk végleges és teljesen hiteles műsort, hanem megelégszünk az előkelőbb és ismertebb nevek felsorolásával, előre is bocsánatot kérve, ha tán véletlenségből valakinek a neve kimaradt volna.

Megjelentek a kettős vándorgyűlésen: báró Prónay Dezső egyetemes felügyelő, Zsilinszky Mihály v. b. t. t. a Luther-Társaság elnöke, Láng Lajos v. b. t. t., mint a dunáninneni, dr. Berzsényi Jenő országgy. képviselő, mint a dunántúli, dr. Radvanszky György, mint a tiszakerületi gyámintézet világi elnökei, Gyurátz Ferenc püspök, az e. e. e. gyámintézet egyházi elnöke, Zelenka Pál és Scholtz Gusztáv püspökök, Famler G. A., Löw Fülöp, Materny Lajos, Raab Károly, ker. gyámintézeti

egyházi elnökök, Laszkáry Gyula dunáninzeni ker. felügyelő, dr. Schneller István kolozsvári egyetemi tanár, dr. Sztelho Kornél egyet. ügyész, dr. Kéler Zoltán gyámint. és L.-T. ügyész, Zsigmond Jenő egyet. főjegyző, Bognár Endre, gyámint. jegyző, Falvay Antal a Luther-Társaság jegyzője s Majba Vilmos, a L.-T. titkára, Bendl Henrik egyetemes pénztáros, Belohorszky Gábor, Bartholomaidesz László, Csulik Lajos, Jánossy Lajos, Hollerung Károly, Krupec István, Krizsán Zsigmond, Varga Gyula esperesek, Brand Vilma, Szlujka Ella, Seffer Ilona, Mészáros Dóra, Benedicty Szeréna modori ker. leányiskolai tanítónők, Bancsó Antal, Payr Sándor theologiai tanárok, dr. Ráth Arnold budapesti, dr. Szelényi Ödön késmárki főgymn. tanárok, Varga Mihály besztercebányai gym. igazgató, Klein Samu dobsinai nyug. polg. isk. igazgató, dr. Wagner Géza budapesti egyházfelügyelő, Libertiny Gusztáv nyitramegyei és Plachy Bertalan pozsony megyei tanfelügyelők, dr. Belohorszky János esp. ügyész, Földváry Elemér esp. felügyelő, Huszágh János gondnok, Hornyánszky Ernő nyomdász, Hajas Dávid földbirtokos, e. felügyelő, Koeller Edinhard pöstyéni e. felügyelő, dr. Szelényi Aladár ker. főjegyző, Szontagh Andor országgy. képviselő, Breyer Jakab, Bobál Samu, Biszkup Béla, Domján Elek, Bendély Samu, Geduly Lajos, Hurtay György, Hoznek Lajos, Jeszenszky Ignác, Karsay Imre, Kapi Béla, Kaczián János, Kovácsi Kálmán, Krahulec Aladár, Kerceser Ede, Kiss János, Mód Lénárd, Paulik János, Pálmai Lajos, Ruttkay Sándor, Scholtz Ödön, Schönwiesner Kálmán, Schleiffer Károly, Sztelho Gerő, Vitális Gyula, Wenk Károly, Zábrák Dénes, Zsarnoviczky Gyula lelkészek, Benedek Vince tanító, több presbyter Loesmándról, Rákospalotáról és Rákoskeresztúrról, 15 theologiai hallgató Sopronból stb. Valamennyien az egyháznak szívesen látott s általa részben magánlakásokon, részben szállókban elszállásolt kedves vendégei. Többen nejüköt vagy leányaikat is magukkal hozták.

A hivatalos fogadás a főpályaudvaron szept. 22-én délelőtt 10 óra 56 perckor történt, a hol díszes közönség várta a vendégeket. Ott volt a város nevében Brolly Tivadar polgármester, a Toldy-kör irodalmi bizottsága nevében dr. Vutkovich Sándor jogakadémiai tanár, a pozsonyi evangélikus egyház fogadó-bizottságát dr. Dobrovits Mátyás, egyházi és iskolai felügyelő vezette, tagjai voltak: Pröhle Henrik lelkész, dr. Tauscher Béla, Schmidt Gyula, Beck Vilmos, Keszler Tivadar, Schönkofer K., dr. Lederer J., Kirchner J. törv. bíró, Perlaky István, dr. Králik Lajos, Wendler Gusztáv egyháztagok, Hörk J., Stromp László, Raffay Sándor, Hornyánszky A., Kovács Sándor tanárok, dr. Limbacher Rezső orvos, Munker Sándor. Ott voltak még: Szalay Ödönkir. tan., Soos Jenő mérnök, Rumi József áll.-főnök, Mauthner G. lapszerkesztő, több hírlapíró, nagyon sokan a már megérkezett vendégek közül, a theologiai hallgatók testületileg stb.

A vonat pontosan robotgott be a főpályaudvarra s a kiszállt vendégeket Brolly Tivadar polgármester üdvözölte Pozsony városa nevében, különös örömeinek adva kifejezést a felett, hogy a két illusztris vendégegyesület élén Prónay Dezső bárót üdvözölheti, a ki nemcsak egyháza, de hazánk életében is elsőrangú szerepet visel. Üdvözli a két egyesületet, mint a melyek a legnemesebb kulturmunkát teljesítik, egyik az irodalom, a másik a jótékonykodás terén; s különösen üdvözli az egész vendégsereget, hogy ép most jöttek Pozsonyba, a mikor a jubiláris ev. egyházzal a város is együtt ünnepel.

A polgármester férfiasan, nemes és lelkes üdvözlő szavaira Prónay Dezső báró, egyetemes felügyelő válaszolt s kijelentette, hogy különösen jól esik neki en-

nek a magas színvonalon álló, előkelő városnak és e város fejének, az evang. egyház kulturális ügyei iránt való érdeklődése.

Majd Dobrovits Mátyás dr. emelt szót.

„A pozsonyi ág. evang. egyház nevében üdvözlöm magyarhoni protestáns egyetemes egyházunk főfelügyelőjét, mélt. báró Prónay Dezső urat, a nagyméltóságú és főtisztelendő Gyámintézeti és Luther-Társasági elnökséget, ezen egyesületek tagjait és mindazon vendégeket, kik ez idei 300 éves fennállásnak örömnünepére ideérkeztek, hogy ez ünnepek fényét emeljék és taanúságot tegyenek ország-világ előtt, hogy evang. protestáns eszméink még mindig bírják szívreható erejüket, hogy áll a vitéz sereg, mely ezen eszméknek köszöni lelki közösségét az Úrral és hogy kész ezen eszmékért szóval és írással áldozatkész hűséggel helyt állani.

Ezen szellemben üdvözlöm önöket igen tisztelt uraim és hölgyeim, a pozsonyi evang. egyház presbyteriuma élén, kívánva, hogy áldásos működésüknek méltó helye legyen városunk és hogy illusztris vendégeink, a mint igazi protestáns testvéri szellemmel jöttek, itt ugyanily szellemmel találkozzanak és hogy működésük eredménye megtermékenyítse egyházunkat és hazánkat

Isted hozta. Isten áldja működésünket.“

Dobrovits szavaira Zsilinszky Mihály a Luther-Társaság elnöke köszönte meg a pozsonyi egyház szíves meghívását és meleg üdvözlését.

A dunántúlról Gyurácz Ferenc püspök vezetése alatt érkező vendégek fogadása háromnegyed órával később az újárósi pályaháznál hasonló ünnepélyes formában folyt le, a hol Ebner Gusztáv elnöklő lelkész üdvözölte a főpáztort egyháza nevében. Gyurácz F. püspök a tőle megszokott tartalmas és ékesszóló beszéddel válaszolt. Ugyanítt Hörk J. és dr. Vutkovich Sándor a pozsonyi Toldy-kör nevében üdvözölte a püspököt.

Az ünnepélyes fogadás után a vendégek a vendéglátó egyház által kirendelt hosszú kocsisorba elhelyezkedve, impozáns menetben vonultak be a szépen fellobogózott városba, a melynek főútján, a Stefánia-úton, tanárainak vezetése mellett a lyc. főgymnasium ifjúsága képezett sorfalat. A közönség mindenütt a bevonuló vendégeket szíves éljenzéssel üdvözölte.

II. A Luther-Társaság közgyűlése.

22-én délután félhárom órakor kezdődött meg a Luther-Társaság évi közgyűlése a programm szerint kijelölt helyen, a régi lyc. épületnek könyvtártermében.

A gyűlést, a mely látogatottság dolgában az összes eddigi közgyűléseket felülmúlta s a melyen előkelőségeink mind részt vettek, Zsilinszky Mihály v. b. t. t., mint a társaság elnöke nyitotta meg. Rövid, tartalmas beszédben ráutalt a Luther-Társaság nagy missiójára, a melynek sikerére nézve biztató reményt mért abból a nagy érdeklődésből, a melyet a megjelentek nagy száma tanusít.

Majd Falvay Antal a társaság jegyzője előterjesztette az intéző bizottság 1905. évi működéséről szóló jelentését. Kegeyelttel parentálta el mindenelőtt Bachát Dánielt püspök, volt tiszteletbeli elnök emlékét, majd megemlékezett a tavalyi VIII. vándorgyűlésről, a melyet a társaság az e. e. e. gyámintézettel egyidejűleg Miskolc vendégszerető falai között tartott meg. Azután áttért a társulat múlt évi beléletének rajzára, azon keretben, a mint az a Luther-Társaság 1905. évi működéséről kiadott s a tagoknak a pozsonyi közgyűlést megelőzőleg megküldött (ezúttal már XX-ik) évi jelentésben per extensum bennfoglaltatik. Azért mi itt — utalva a hivatalos jelentésre — ennek csupán azon pontjaira terjeszkedünk ki,

a melyek a közgyűlésen külön megbeszélés és illetőleg határozathozatal alapját képezték.

Első fontosabb pontja a jelentésnek a tagok létszámára vonatkozott, a mely az 1905. év végével 29-el szállt alább; a tagdíjknál az előiránnyal szemben 989 K 64 fill. csökkenés állt be, a hátralékok összege 5975 K. E kedvezőtlen helyzet dacára a társaság tőkevagyonra 36.372-65 koronáról 40.672-91 koronára emelkedett, tehát 4301-26 koronával gyarapodott. A tagdíj-hátralékok ijesztő gyarapodása arra bírta az intéző választmányt, hogy azok behajtásánál nagyobb szigorot fejtessen ki s felhívta dr. Kéler Zoltán ügyészt, hogy a több év óta hátralékban levőkkel a törvényes lépéseket megindítsa. E szigorúbb eljárásnak lett is részben sikere, mert a hátralékokból 1086 K befolyt, viszont azonban az erélyesebb intézkedés sokfelé visszatetszést szült s többen ennek következtében bejelentették kilépésüket. E sajnálatos helyzet következtében dr. Kéler Zoltán ügyész javaslatot terjesztett elő, a mely a helyzet gyökeres orvoslását igéri. A közgyűlés ügyész javaslatát elfogadva, kimondta

a) hogy a hátralékos rendes, örökös és alapító tagok járulékait törvényes úton behajtja,

b) a hátralékos fiókegyleti tagok tartozását mint behajthatlant leírja s őket a tagok sorából törli.

c) az alapító tagokat — a szükség szerint — szabályszerű alapítólevél kiállítására felszólítja s

d) utasítja a pénztárost, hogy évről-évre a hátralékosok névsorát adja át az ügyésznek behajtás végett.

A magunk részéről ez intézkedéseket csak helyeselni tudjuk. Becsületbeli dolog, hogy ki-ki önként vállalt kötelezettségének tegyen is eleget. Am mégis óhajtanók, ha a törvényes behajtásnál a társaság bizonyos „terminus a quo“-t állapítsa meg. Mindenesetre túlzott dolog pl. egy-két évi hátralékért az illetőket esetleg mindjárt perrel fenyegetni vagy épen meg is támadni: ez az oka nyilván azon visszatetszésnek is, a melyet amaz erélyes behajtás szült s a melynek következtében sokan ki is léptek. Nezetünk szerint a per útján való behajtás a társulati tagság kötelező éveinek (alapszabály 6. §.) letelte után volna, de ekkor aztán kíméletlenül alkalmazandó. Addig már inkább erkölcsi behatással kellene a tagokat kötelezettségök beváltására szorítani.

Egyben a társaság Scholtz Ödön felszólalására utasította a titkári hivatalt a hibás kimutatások gondos kerülésére, mert kellemetlen s visszatetszést keltő dolog, ha valaki a kimutatásban mint hátralékos szerepel, holott pedig nem az.

Második fontos tárgya a közgyűlés megbeszélésének az 1906. évi tagilletmény bejelentése s a jövő 1907. évi tagilletmény megállapítása volt. Az 1906. évi tagilletmény szétküldése már megtörtént (l. a jelentést) mit is a közgyűlés jóváhagyólag vett tudomásul. A jövő 1907. évre tagilletménykép bejelentett munkákat az irodalmi bizottság javaslatára az intéző bizottság fogja végleg megállapítani. Ezen munkák közül a legfontosabb a Paulik János nyíregyházi lelkész tervezetében előterjesztett „Postilla“ ügye. A közgyűlés az ügy fontosságára való tekintetből megbízza az irodalmi szakbizottságot, hogy a tervezetet behatóan vizsgálja felül, mihez előadoul Poszvek Sándor theol. tanárt kéri föl; egyben utasítja a gazdasági szakbizottságot is, hogy a könyv kiadásának költségvetési tervét készítse el. Majd a két szakbizottság jelentése fogja aztán az igazgatótanács további tárgyalásának alapjául szolgálni.

A jövő évi irodalmi program egy további folytatólagos tárgyát képezi a magyar Luther, a melynek 1907-ben fog megjelenni a 3-ik kötete. A társaság nagy

örömmel vette tudomásul, hogy e vállalatnak immár 400 előfizetője van s különös elismeréssel emlékezik meg a pozsonyi theol. akadémia hallgatóiról, a kik egytől-egyig megrendelték e könyvet s nemkülönben Varga Gyula kemenesaljai esperesről, a kinek buzgólkodása egyházmegyéjének összes anya- és leányegyháza a Luther-megrendelők sorába lépett. Elő példái annak, hogy mi csodát volna képes társaságunk művelni, ha ügyét mindenütt hasonló lelkesedéssel karolnák fel. Sajnos, van viszont még egyházmegye is, a hová a magyar Luther-mindedig egyetlen példányban sem talált bebocsátást. Egyben a társaság azt is elhatározta, hogy bizonyos teendő a magyarhoni evangélikus irodalomnak a külföldi hitrokonok előtt is a reformáció és protestantizmus ősi tűzhelyeivel való szellemközösségéről, a magyar Lutherből a külföldi egyetemeket — mint az evangéliumi világosság tűzhelyeit — egy-egy példánnyal megtisztelti. Ezek: a németországi összes egyetemek, továbbá Basel, Upsala, Helsingfors, Utrecht.

Az „Egyházunk Nagyjai“ című vállalatról szóló szerkesztőségi jelentésből a társaság nagy lelki örömmel vette tudomásul, hogy a Boeckay István emlékére kiadott jubiláris füzet összesen 25,000 példányban jelent meg és pedig 15 000-ben magyar s 5—5000-ben német, illetőleg tót nyelven. Ez eddig el nem ért sikerre való tekintettel a közgyűlés Prónay Dezső báró egyet. felügyelő indítványára Scholtz Ödön lk. és Scholtz Gusztáv püspök hozzászólása után egyhangú lelkesedéssel kimondja, hogy Thököly hamvainak küszöbön álló hazaszállítása és Késmárkon való elhelyezése alkalmából egy Thököly-emlékfüzetet ad ki s ennek irány s terjedelem dolgában a Boeckay-füzethez analóg megszerkesztésével Kovács Sándor theol. tanárt bizza meg.

Kapcsolatban az irodalmi jelentésekkel Zsilinszky elnök bemutatja a közgyűlésnek azt a hazai prot. egyháztörténetírásunk szempontjából elsőrangú forrás értékű vaskos kötetet, a melyet Stropm László szerkesztésében, a tóprónai és blatnicai Prónay-nemzetség acai levéltárából „Magyar Evangélikus Egyháztörténeti Emlékek“ („Monumenta Evangelicorum in Hungaria“) címen báró Prónay Dezső egyetemes felügyelő nemes bőkezűséggel adott ki. A közgyűlés a jelentést lelkes eljénnyel fogadja; egyetemes felügyelő ő méltóságának nagyelkü áldozatkészségeért hálás köszönetét és elismerését nyilvánítja s szívből óhajtja, hogy a nagybecsű könyv hazai evang. egyházaink között minél szélesebb elterjedésre találjon.

A dr. Kéler Zoltán ügyész által még 1903-ban kitűzött s a cura pastoralist tárgyaló pályakérdésre két munka érkezett be, a bírálók azonban mindedig nem készültek el bírálatukkal s így az nem volt a közgyűlés elé terjeszhető. A közgyűlés kimondja, hogy a pályamunkák feletti döntés a pályadíj kitűzőjének beleegyezésével az intéző bizottságra ruháztassék.

Király Emma ny. áll. tanítónő a társaságnak egy 1630-ból való érdekes Luther-emlékermét ajánlott fel. A társaság a kegyeletes ajándékot köszönettel fogadja s addig is, a míg majd saját helyiségében elhelyezheti, megőrzés végett a pozsonyi ev. lyceumi éremgyűjteménynek adja át.

Elénk vitát keltett az intéző bizottsági jelentésnek egy saját egyleti helyiségre és saját egyházi könyvkereskedésre irányuló indítványa, a mely célból az egyetemes egyház üllői-úti házában volnának a szükséges helyiségek átengedendők. Többek felszólalása után a közgyűlés Gyurátz Ferenc püspök lelkes felszólalására egyhangúlag kívánatosnak mondja, hogy a Luther-Társaság számára állandó otthon jelöltessék ki a magunk egyetemes egy-

házi birtokán s hogy ez irányban a szükséges helyiségek átengedése céljából az egyetemes gyűlést fogja megkeresni.

Ez ügygyel kapcsolatban *Kovácsi Kálmán* rákos-palotai lelkész egy önálló egyházi nyomda felállítását sürgeti s e célra egyházának jelenlevő presbyteriuma nevében 200 koronát ajánl fel a társaságnak, mely is a lelkes adományt elismerő köszönettel fogadja el. *Gyurátz Ferenc* püspök pedig különösen a köznép érdekét hangsúlyoztatja s ennek lelki szükségleteire hívja fel a társaság figyelmét s 40 koronát ajánl fel mint pályadíjat egy 6—8 filléres áron kiadandó népies jó olvasmány megírására, a mely pályadíj az illető írói tiszteletdíjába be nem tudható. A közgyűlés a püspök úr nemes célzatú adományát hálás köszönettel véve, a pályázat kiírását az írói szakbizottságra utalja.

Ugyancsak *Gyurátz Ferenc* püspök felszólalására a közgyűlés kimondja, hogy ezentúl a társaság tagilletményül szolgáló könyvkiadványai az illető tagok nyelvi igényei szerint állítandók egybe, hogy tehát pl. tiszta magyar gyűlekezeti tagoknak ne küldjünk német vagy tót nyelvű könyveket is. Ezeket inkább az illetők nyelvén megírott régiebb füzetekkel kell pótolni.

Paulik János a népies könyvtárak ügyét ajánlja újból a társaság lelkésztagjai figyelmébe, például hozva fel Nyiregyházát, a hol már eddig tíz ilyen népies könyvtárt létesítettek s a jövő éven e számot 14-re emelik. Mindenesetre követésre méltó és dicsérendő buzgóság.

Most a pozsonyi theol. akadémiai ifjúság „Székács József”-köre nevében *Törtely Lajos* IV. éves theologus kért szót s a következő üdvözlő beszédet mondotta:

Nagyméltóságú elnökség! Mély tisztelettel jelent meg az egyet. ev. theol. akadémia ifjúsága a Luther-Társaság jelen közgyűlésén. Ifjúságunk teljes szívvvel érzi át s érti meg a Luther-Társaságnak mindezeideig kifejtett nagy munkásságát, nagy terveit s fenséges jövődöbéli hivatását. Ennek tudatában lelkünkötl indítatva, a legmélyebb tisztelettel áthatva üdvözljük a nemes Társaságot.

Eddig mi csak munkásságának gyümölcsét élveztük, csak az aratás bőségében gyönyörködtünk, de a szántásvetés nehéz munkájában részt nem vettünk. Pedig nekünk első sorban szent kötelességünk, mint az Úr jövődöbéli szolgálóinak, hogy már ifjúságunktól kezdve minden téren azokban legyünk foglaltak, melyek a mi mennyei Atyánknak dolgai, melyek a mi egyházunknak, szeretett vallásunknak szent ügyei. Ezen szent kötelességünk hív betöltésére serkentett bennünket a Luther-Társaság jelen közgyűlése. De mi még csak hajtás vagyunk a törzsek mellett, csak tanítványok a tanítók mellett, csak gyengék az erősek mellett, azért másképen nem járulhattunk ezidőszerint a Társaság magvetésének nemes munkájához, minthogy egyhangú lelkesedéssel elhatároztuk, hogy negyvenen belépünk a Luther-Társaságba. Harmincan rendes, tizen pártoló tagokul.

Midőn belépésünket a Nagyméltóságú Elnökségnek van szerencsém bejelenteni, egyúttal tolmácsolom azok ígéretét is, kik anyagi szegénységük miatt már most nem foglalhattak helyett a mi soraink között, hogy ha a jó Isten az ő jó feltételeikben megsegíti őket s kegyelmesen eljuttatja őket az ígéretnek földére, ők is valamennyien ott lesznek mi közöttünk.

De úgy érezzük, Nagyméltóságú Elnökség, hogy mindezzel mindenben még nem tettünk eleget a mi reánk háruló kötelességünknek és sajnós, a jelenben nem is tehetünk, ámde él szívünkben a lelkesedés, hivatásunk szeretete s ebből kifolyólag azon szent ígéretünk, hogy

mi kikerülve az életbe, a Luther-Társaságnak nemcsak rendes, nemcsak pártoló, de munkás, harcoló tagjai kívánunk lenni. Ezzel tartozunk hivatásunknak, a nagyérdemű Társaságnak, tartozunk nemes intézetünknek s buzgó tanári karának.

S midőn a nagyméltóságú Elnökséget mély tisztelettel kérjük, fogadjanak szeretettel soraikba, az egek Urához száll a mi hő fohásunk, hogy a mi jó feltételeinkben támogasson, erősítsen bennünket, hogy véghez vihessük a mi kitűzött nagy munkánkat s híven betölthessük a mi ígéretünket Istennek dicsőségére, egyházunknak, vallásunknak szent győzedelmére. Adja Isten, hogy úgy legyen!

A szimpatikus hangon előadott s szimpatikusan is fogadott beszédre *Zsilinszky* elnök válaszolt. Elismerését fejezte ki a theol. ifjúság nemes buzgalma felett s egyben azon reményét is, hogy a fa, a melynek ily virágai teremnek, fog gyümölcsöt is bőven teremni. Buzdítja az ifjúságot kitartó lelkes munkára, szent hivatásához való komoly, céltudatos előkészülésre. Dicséri a Luther-Társaság iránti buzgóságukat s örömmel üdvözlö bennök a szent munkamezőn a jövő munkatársakat.

Az emelkedett s emelő hatású epizód után még egy hivatalos pont következett: a tisztújítás. A közgyűlés egyhangúlag választotta meg az egész eddigi tisztkart az újabb alapszabályszerű ciklusra, egyben a megboldogult *Bachát Dániel* püspök helyére ugyancsak közfelkiáltással *Scholtz Gusztáv* püspököt ültetve az egyházi alelnöki székbe.

E választás alapján a társaság tisztkara most a következő tagokból áll: Elnök: *Zsilinszky Mihály*, v. b. t. t., egyházker. felügyelő. Tiszteletbeli alelnök: *Horváth Sándor*, budapesti lelkész. Alelnökök: *Láng Lajos*, v. b. t. tanácsos, *Scholtz Gusztáv*, ev. püspök. Titkár: *Majba Vilmos*. Jegyző: *Falvay Antal*. Ügyész: dr. *Kéler Zoltán*. Pénztárnok: *Bendl Henrik*, Pénztári ellenőr: *Liedemann Rezső*.

a) Az igazgató-tanács tagjai: *D. Baltik Frigyes*, *Gyurátz Ferenc*, *Sárkány Sámuel*, *Zelenka Pál* püspökök. *Glauf Pál*, *Händl Vilmos*, *Raab Károly*, *Trsztjenszky Ferenc* esperes-lelkészek, *Poszvék Sándor*, *Kovács Sándor*, dr. *Maszyik Endre*, *Hörk József*, *Mayer Endre*, *Payr Sándor* theol. tanárok, *Paulik János* és *Kaczián lelkészek*.

b) A szűkebbkörű bizottság tagjai: az elnökségen kívül: Tagok: dr. *Szelényi Aladár*, *Schranz János*, *Sztrelko Gusztáv*, *Geduly Lajos*, dr. *Kéler Zoltán*, *Bereczky Sándor*, *Broschko G. A.*, *Klaár Fülöp*, *Reif Pál*, *Sass János*, *Torkos L.*, *Wéber Rezső*, *Mauritz Vilmos*. *Böngérfi János* és *Kovács Sándor* szerkesztő.

c) Irodalmi szakbizottság: 30 tiszteletbeli tag. A theol. albizottság tagjai: dr. *Zsilinszky Mihály*, dr. *Maszyik Endre*, *Raffay Sándor*, *Szeberényi Lajos*, dr. *Szlávik Mátyás*, *Stromp László*, *Csengey Gusztáv*, *Poszvék Sándor*, *Bancsó Antal*, *Trsztjenszky Ferenc*. 2. A népies vallásos albizottság tagjai: *Wéber Samu*, *Torkos László*, *Payr Sándor*, *Löv Fülöp*, *Sántha Károly*, *Bierbrunner Gusztáv*, *Paulik János*, *Petrovics Soma*, *Böngérfi János*, *Scholtz Gusztáv*. 3. A tankönyvi albizottság tagjai: *Hörk József*, *Adorján Ferenc*, *Veres József*, *Geduly Henrik*, *Bereczky Sándor*, *Koren Pál*, *Kapy Gyula*, *Mayer Endre*, *Majba Vilmos*, *Kovács Sándor*.

d) Gazdasági bizottság: dr. *Zsigmondy Jenő*, *Beliczay Béla*, *Sztrelko Gusztáv*, *Okolicsányi Gyula*, *Mauritz Vilmos*.

e) Könyvterjesztő és taggyűjtő bizottság: *Petrovics Soma*, *Szeberényi Lajos*, *Veres József*, *Török József*,

Menyhárd Frigyes, Löw Fülöp, Kruttschnitt Antal, Geduly Henrik, Raab Károly, Hollerung Károly, Pröhle Henrik.

Az így újonnan megválasztott tisztikart *Prónay Dezső* egyet. felügyelő üdvözölte, kinek szavaira a tisztviselői kar nevében *Zsilinszky* elnök mondott köszönetet, igérve, hogy mint eddig, úgy ezentúl is az egész tisztikar teljes lélekkel és buzgósággal fogja szolgálni egyesületünk s benne egyházunk szent ügyét.

Elnök s egyetemes felügyelő elterjesztésével a gyűlés 4 óra után lelkes hangulatban oszlott szét.

Nyomban a Luther-Társaság közgyűlése után az e. e. e. *gyámintézeti bizottság* tartotta meg a gyámintézeti ünnepi közgyűlést előkészítő ülését a theol. akadémia tanácstermében. E bizottság megállapította azon elveket és módozatokat, a melyek szerint a másnap rákövetkező ünnepi közgyűlésen a segélyek kiosztását fogja javasolni, azért ismétlés kikerülése végett az ő határozataival nem foglalkozunk, minthogy azok egytől-egyig a gyámintézeti közgyűlésen előkerültek s foganatosítottak is. Azért haladéktalanul áttérünk

III. A Luther-ünnepély

leírására, a mely közvetlenül a gyámintézeti bizottsági gyűlés lefolyta után, este 6—8 órakor a nagy templomban tartatott meg.

Bátran mondhatjuk, hogy hasonló fényvel és sikerrel még társaságunk nem tartott hasonló ünnepélyt. E fény és siker nyitja pedig nemcsak az ünnepélyen részt vett közönség nagy száma és előkelősége, hanem a színvonal, a melyre ez ünnepélyt, közéletünk két ragyogó neve: Láng Lajos és Zsilinszky Mihály v. b. t. tanácsosok emelték. S a kik velök együtt szerepeltek is, egytől-egyig méltók voltak a rájuk oly kitüntető társaságra.

A ragyogó fényárban úszó templom már 6 óra előtt választékos, előkelő közönséggel telt meg. Ott láttuk Pozsony vármegye főispánját s a város küldöttségét, a Toldy-kör, a kir. tábla, törvényszék s egyéb közhivatalok deputációit, a felekezetek küldöttségeit, városunk és közéletünk számos kitűnőségét s a városunkba jött vendégeket teljes számban. Mintha a Szentlélek csodás módon egy egységbe olvasztotta volna a legkülönbözőbb felekezeteket és rendeket az áldott estén.

A mint a vendégek élükön báró Prónay Dezső egyet. felügyelővel, Zsilinszky és Láng v. b. t. tanácsosokkal s a püspökökkel a templomba léptek s helyeiket elfoglalták, felhangzott a még Ambrozius milánói püspök által szerzett öskeresztyén egyházi ének: „Jövel Szentlélek Úr Isten!”, melynek elhangzása után *Pröhle Henrik* a pozsonyi ev. egyház közkedveltségnek örvendő ifjú lelkésze mondott az oltár előtt buzgó, tartalmas imát, a melyben Isten áldását kérte az evangélium szellemében kifejtett s kifejtendő munkára, a melyben a Luther-Társaság szorgalmatos. Az emelkedett lelkű imát a pozsonyi egyház vegyeskara által Frühwirth Samu karmester gondos és szakavatott vezetése mellett előadott két régi magyar ének követte („Az anyaszentegyház siralma”, a hagyomány szerint Sztáray Mihály magyar reformátortól, s „Szánja az Úr Isten”, a hagyomány szerint Szegedi Kis István magyar reformátortól, mindakettő a XVI. századból), avval a sajátosan csengő, búsongó magyar énekrímusokkal fájdalmasan borongó hangulatba ringatva az áhitatos hallgatók lelkeit; majd az oltár előtt felállított felolvasóasztal elé lépett *Láng Lajos*, hogy megnyitó és üdvözlő beszédében egy magasan szárnyaló essayszerű visszapillantásban fejtegesse a mai ünnepnek nagy jelentőségét, a melynek súlyát a pozsonyi evang.

egyház 300 éves jubileumi gondolata adja meg. A nemes szónok üdvözlő beszéde eltért a szokott sablontól. Nem a társaságnak szólott, hanem a vendéglátó egyháznak, a melyet 300 éves fennállásának örömmünnepe alkalmából a társaság nevében üdvözölt. Különösen két tanulságot vont le e jubilaris ünnepből. Az egyik, hogy mert ennyi sok viszontagság között mindig velünk volt az Úr megtartó kegyelme, azért nyilvánvaló, hogy *az emberiségnek a protestantizmusra szüksége van*. A másik, hogy a protestantizmus léte *feloldhatlan viszonyban áll a magyar nemzeti léttel*.

A magvas s történetbölcseleti szempontból igen előkelő beszéd egész terjedelmében a következőleg hangzik:

Mélyen tisztelt ünnepelő gyülekezet!

Egyházunk ma ünnepi fennállásának három évszázados fordulóját és az ünnep fényesebbé tételére hívta körébe a Luther-Társaságot. Mint a pozsonyi egyházmegye felügyelőjére és a Luther-Társaság alelnökére, reám hárult a tiszt és kötelesség: vendégeinket üdvözölni. E tisztet nem felelhetek meg méltóbban, mintha kegyelettel megemlékezem azon háromszázados magasatos küzdelemről, mely e városban, hol most ülésezünk, egyházunkat megalapította és a mai napig fentartotta.

1606-ban alakul meg először Pozsonyban az evang. egyház. 1606 előtt Pozsony buzgó evangélikus hívei Récsére vagy a városon kívül, a curialis telken épült Kamper-féle házba voltak kénytelenek kivonulni, ha Isten igéjét Luther szellemében óhajtották hallani. 1606 okt. 8-án tartotta Reisz András, ki addig az azon időben még protestáns Kollonich grófnak udvari papja volt, mint pozsonyi lelkész az első evangélikus istentiszteletet a belvárosban, az Armpruster-féle házban. Az öröm azonban nem tartott sokáig. Egy év múlva, 1607 november 13-án, az alaptalanul felségsértéssel vádolt Reisz Andrást a városi közgyűlés egyhangúlag eltiltja a prédikálástól. Az üldözés Reisz Andrást kivándorlásra kényszeríti s ugyanakkor az egyház is megszűnik működni. Egy újabb év leforgása után újból feléledt az evangélikus egyház Pozsonyban s ismét az Armpruster-féle belvárosi házban. Pozsony Heuchelin Simonban újabb lelkészt kap és a lelkesedés akkora, hogy pár év múlva három német és egy magyar-tót evangélikus lelkész működik e városban, mint akár ma, a 300 éves forduló idején. 1619-ben a rendek hit-sorsosainknak, mint a város túlnyomó többségének ítélték oda a székesegyházat és Bethlen Gábor udvari papja, Alvinczy Péter a Szent Mártonról nevezett domban prédikált. 1621-től fogva azonban ismét fordul a kocka. Ebben az évben elvették a dómot a protestánsoktól; egyházunk újra magánházban keresett menedéket s egész 1634-ig senki sem gondol külön templom építésére. S a midőn eleink 1635-ben az Armpruster-féle ház lebontásához fognak, hogy egy újabb, bővebb és önálló imaházat emeljenek, a hatalom a fenyegetés és üldözés minden eszközét megpróbálja ellenök. A hívek buzgósága és áldozatkészsége azonban minden akadályt legyőz és 1638-ban megnyílik a Szentháromságról elnevezett első evangélikus templom, igaz torony és harang nélkül, de a városház közvetlen szomszédságában, díszes helyen, a mi ketségtelenül növelte tekintélyét. És ha a külső díszről le is kellett mondaniok, a belső ékesség annál gazdagabb, mert az imaház fölszerelése nemcsak bőséges és értékes, hanem az utolsó fillérig önkéntes adományokból keletkezett, melyhez gazdag és szegény,

mindenki a maga erejéhez képest, sőt sokszor azt meghaladólag hozzájárult. Az adakozásnak e mértéke elismeréssel találkozik mindenkinél, sőt talán az irigységet is felköltötte. Az áramlat oly kedvező, hogy húsz év múlva, 1658-ban újabb, egyenesen a magyar és tót istentiszteletre szánt evangélikus templom épül és pedig toronynyal és haranggal, szintén a belvárosban. A hívek áldozatkészsége ismét fényesen megnyilatkozik, legszebben talán azon iparosok adományaiban, a kik saját kezük munkáját hozzák áldozatul „Istennek dicsőségére és a templom megépítésének segítségére”. Úgy látszott, hogy Pozsony városában az evangélikus egyház egyszersmindenkorra meg van alapítva s a teljes virágzás kora küszöbön van.

Ámde a megpróbáltatás ideje ismét beköszöntött. Egy-két évtized virágzása után ismét és pedig súlyosabban, mint bármikor előbb, a sors csapása nehezedett egyházunkra 1672-ben a fegyveres hatalom elveszi templomainkat; a főtemplomból a városház közvetlen közelében a jezsuiták s a másik kisebb templomból az Orsolya apácák kolostora lett. Az üldözés új erővel lép föl. Börtön és halál fenyegeti azt, a ki hitéhez ragaszkodik. A kegyetlen veszedelem megfélemlíti a legbátrabbakat is, mert ha végül életük és szabadságuk kegyelmet nyer is, a hosszú kínos sanyargatás után vagyonuk is érzi a keserű büntetést.

Az erőszak azonban nem éri el célját. Alig 10 év múlva, 1681-ben a földre tiprott evangélikus egyház föltámad, egyelőre a Kégl-féle magánházban, majd egy esztendőre rá az Apáca-pályán egy önálló, habár csak fából készült épületben. Igazán megható a bátorságnak és óvatosságnak, a szívósságnak és kitartásnak, a bölcsességnek és halálmegvetésnek ama rendkívüli mértéke, a melyet a vezérek a hatalmi elfogultsággal és vallási türelmetlenséggel szemben tanúsítanak. Az áldozatkészség, mely a hívek nagy seregét áthatja, megint ragyogó lapokkal gazdagítja egyházunk történetét. És habár az erőszak és kísértés ezentúl sem szünetel, egyházunk napról-napra fejlődik és erősödik. Eleink hősiesség, buzgalma nem nyugszik meg addig, míg végül ismét kőből épült állandó templomokban nem imádják istenüket. 1776-ban nyílik meg az új német s a következő esztendőn az új magyar és tót templom. Habár az idők változása következtében az evang. hívek száma túlnyomó többségből kisebbséggé olvadt le, az új épületek nagysága és díszesebb viszonyok közt emelt templomok mögött. A hívek számában beállott apadást pótolta a hithűségnek és áldozatkészségnek minden üldözéssel dacoló megnövekedett ereje.

A pozsonyi egyháznak e röviden vázolt fenséges epopeája két nagy tanulságot tartalmaz, a melyet becses és elidegeníthetetlen kincs gyanánt kell szívünkben őriznünk.

Az egyik az, hogy az Úr minden megpróbáltatások közt sem hagyta el egyházát, sőt megpróbáltatásokkal, szenvedésekkel is azért látogatta meg, hogy megerősítse bennünk hitünkhöz való ragaszkodásunkat. Az Úr kegyelme velünk volt. *Az emberiségnek szüksége van a protestantizmusra, a mely fejlődésének egyik legbecsesebb gyümölcse! Nem mondhat le róla, ha csak további haladásáról lemondani nem akar.*

Lehet oly vallási felfogás, mely talán erősebb hatást gyakorol a képzeletre; lehet oly irányzat, mely emelkedettebben szárnyal: *de oly vallási felfogás, mely a szívet és értelmet egyszerre el tudja bűvölni és megnyerni, alig akad más, mint a miénk. Mert a protestantizmus leereszti nemes gyökereit a legegyszerűbb ember kedély-*

világába s ugyanakkor gazdag lombzatának koronájával fölér a legfenségesebb szellemek magaslatáig.

Minden igaz emberi haladás abban foglalható össze, hogy az embereket egygyé tudja forrasztani; hogy át tudja hidalni az ellentéteket, együvé forraszt gazdagot és szegényt, mivellet és miveletlent, az emberi társadalom különböző rétegeit; hogy ugyanakkor, a midőn nagy és merész gondolatokat költ a gondolkodóban, vigaszt és egyhülést is tudjon nyújtani a szűkölködőknek és szenvedőknek. A miveltség minden haladása értektelen, ha csupán fény-melegség nélkül, ha csupán a felső osztályokra szórja fényének ragyogó kékéit és az alsóbbakra nem terjeszti ki jótékony melegét.

A mi egyházunknak nagy érdeme, hogy már presbyteri szervezetünknel fogva nem tesz különbséget kicsiny és nagy, szegény és gazdag, mivellet és miveletlen ember közt s hogy egyformán, egyértelemmel szolgálja azt, a mit különféle képen nevezünk, de egyként érezzük: *a szeretetet.*

A nagy apostol a galatiabeliekhez írt levele ötödik részében, a 14. versben azt mondja, hogy hitünknek csak egy törvénye van: *Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat.*

Ez a szeretet, a mint utóbb a 23. versben mondja, magában foglalja az örömet, békességet, békességes türelést és kegyelmességet, jóságot, *hitet, alázatosságot és mértékletességet.* Az emberiség fejlődésének kezdete, a vallásosság első nyilvánulása ott kereshető, a midőn azok, a kik egymásra törtek, akkor, a midőn diadalmaszkodtak, ellenfeleiknek legalább életét megkímélték. A szeretet vitte az emberiséget az ellenség legyilkolásától a rabszolgasághoz, a rabszolgaságtól a jobbagsághoz, a jobbagságtól a röghöz kötött pór felszabadításához. A fejlődésnek ez üres vázát meg kell töltenünk a szív melegével; a kiknek jogokat adtunk, oly helyzetbe is kell juttatnunk, hogy élni tudjanak jogaikkal. Nem pusztá véletlen, hogy a világ legelőrehaladottabb népei protestánsok; nem pusztá esetlegesség, hogy az emberiség élén az angolok és németek haladnak; az a két nép, mely legtöbbit törődik a legalsóbb osztálylyal, habár az egyikben a szabadság levegőjében megédzett társadalmával maguk a munkások küzdötték ki sorsuk javítását, míg a másiknak autokratikus szervezetében a nagy királyi hatalom intézi a munkásokról való gondoskodást.

Egyházunk története ebben a városban azonban még egy másik tanulságot is rejt magában. S ez az, hogy a protestantizmus ereje és virágzása elválhatatlan kapcsolatot áll a magyar nemzet erejével és szabadságával. Mindaz, a mi a magyart erősítette, a mi annak szabadságát biztosította, erősítette és biztosította a protestantizmust; mindaz, a mi a magyart gyengítette és szabadságát békóba verte, gyengítette és békóba verte a protestantizmust is. 1606-ban Boecky diadalai teremtették meg első egyházunkat. Mikor a bécsi béke kérdésessé vált, nyomban kezdődtek az üldözések; mikor megszilárdult és törvénynyé lett, egyházunk is feléledt. Midőn Bethlen Gábor dicsősége zenithjén bevonul 1619-ben Pozsonyba, akkor szólal meg Alvinczy Péter Szentmárton egyházában Bethlen Gábor hatalmának hanyatlásával megnyengül városunkban az evang. egyház. I. Rákóczy György csillagának emelkedésével éled újra fel eleink bátorsága egyházuk felépítésére s az az erő, mely 1645-ben a linci békét létre hozta, ad nekik teljesebb biztosságot a fejlődésre és virágzásra. A magyar alkotmány felfüggesztését 1671-ben, Ampringen Gáspár kormányzóságát, a nemzeti vértanúk halálát nyomban követte pozsonyi templomaink elvétele s csak az 1681-iki soproni országgyűlésen beállt kedvezőbb fordulat jelentett nekünk is virradást.

Igy volt az üldözések korszakában, így a XIX. század folyamán is, a midőn egyházunk az egyenlőségért harcolt. A magyar szabadság minden haladása előbbre vitte a protestáns egyenlőség ügyét s a protestantizmus minden diadala együtt járt a magyar faj, a magyar állam erősödésével. Végre 1848. XX. t.-c.-ben törvénybe iktatja az egyenlő jogúságot, melyet a papiról az életbe átvinni a legközelebbi jövő feladata lesz.

Tisztelt ünneplő közönség, ezek azok a tanulságok, a melyeket a pozsonyi egyháznak három százados, sokszor nehéz, ritkán örvendetes, de mindig nagy és nemes életéből meríték. Azt hiszem, e mai ünnepen azzal ünnepünk legméltóbban, ha reménnyel eltelve foglalkozunk a következtetésekkel, a melyek a felhozott tanulságokból fakadnak.

Ezzel a Luther-Társaság mai ülését megnyitom.

A méltósággal s meggyőző dialektikával előadott beszédet sokszor szakította félbe a hallgatóság tetszésnyilvánítása s lelkes és hálás éljen honorálta.

Most *Zsilinszky Mihály* elnök lépett a felolvasóasztal elé, hogy emlékbeszéd formában, a mely Boeckay személynének és nagy történeti szerepének volt szentelve, feltárja a hallgatóság előtt a 300 év előtti politikai és vallási viszonyokat s azokat a jelennel egybevetve, levonja a történet lélektanának nagy tanuságát, a mely ez örvendetes igében foglalható össze, hogy a *protestantizmus számára meg kell még virradni*, a protestantizmus eszméire vár a feltámadás... A nagy történeti szempontról s mély történeti ítéletről tanuskodó előadás, a mely virtuózmódon oldotta meg a nehéz feladatot, hogyan lehet bonyolultabb témáról közérthető módon beszélni, telve van a legsubtilisabb történetírói megfigyelésekkel. Különösen érdekes az a része, a melyben a magyar nemzet nagy tragédiájának vallásügyi gyökereire utalt, hogy aztán a protestantizmus nagy küzdelmeire utalva rámutathasson, hogy nálunk a politikai hős vallási hős is és viszont. Egyébként ime az egész beszéd.

Mélyen tisztelt irodalmi Luther-Társaság!

Szeretett pozsonyi testvéreim az Úrban!

Három hónappal ezelőtt háromszáz esztendeje mult annak, hogy 1606. június hó 23-ikán megkötötték azt a nevezetes „bécsi békét”, mely a mi hazai evangéliomi egyházunk szabadságának és a magyar nemzet alkotmányának egyik alapkövét képezi. Ennek emlékére már hónapok előtt elhangzottak a hálazsolozsmák mind a két hazai protestáns egyház templomaiban és iskoláiban; itt-ott talán egyes oly családok házi szentélyeiben is, melyek még kellően tudják méltányolni apáiknak óriási nagy küzdelmeit.

Úgy érzem, hogy a mi szerény irodalmi társaságunk, mely az evangéliom világosságának fáklyáját van hivatva lobogtatni, rút hálátlanságot követne el, ha történelmünk ezen nevezetes emlékévét méltó ünneplés nélkül nyomtalanul hagyná elrepülni. Nem volna méltó nevére, ha nem ápolná szívében azoknak áldott emlékét, kiknek önfeláldozó küzdelmei nélkül ma talán nem volna protestáns egyház e hazában!

A Luther-Társaság kötelességet teljesít akkor, midőn az egyetemes gyámintézettel karöltve, néhány kegyeletes percer szentes Boeckay István emlékének.

Csattogtassuk tehát össze emlékezetünk szárnyait és e nemes város ősi falai között idézzük fel lelkünkben a háromszáz év előtti politikai és egyházi állapotokat és azokat a hősokeket, kik vallási szabadságunknak védői és biztosítói valának. Megvallom, hogy az én lelki szemem előtt e pillanatban itt lebegnek vallásos és hazafias elődeinknek eleven képei. Pozsony régi utcáinak

kövein vélem látni lábaiknak nyomaikat, kezeiknek alkotásait; látom a templomokat, melyeket ők építettek, melyekben buzgó imákat bocsátottak az eget hatalmas Úrához. Látom a hatalmas államférfiak alakjait, a diszruhás főpapokat és főurakat, a kik elleneztek — és a nemességnek azon követőit, a kik védelmezték a vallás szabad gyakorlatának jogát. Megdermedve látom azokat a szerencsétleneket is, kiket a türelmetlenség fanatizmusa, később a pozsonyi delegált törvényszék elé hurcolt, hogy a börtön és gályarabság szenvedései alatt vallásuktól eltérítse. Látom lelkivilágosságuknak fényét és érzelmeiknek viharait; érzem aggodalmaiknak és szenvedéseiknek fájdalmát és kegyeletes tisztelettel bámulom vallásos meggyőződésüknek szilárdságát.

Ez a visio; az együttlérzésnek ez a szent kapcsolata és szellemi közössége kötelez engem arra, hogy néhány igénytelen szóval megemlékezzem őseinknek *vallásos és hazafias küzdelmeiről és reánk szállott szent örökségeikről*.

A történelem bizonyítja, hogy minél szentebb valamely eszme, annál könnyebb vele visszaélni; hogy a vallás szent eszméjével is, mely egyszerre született meg az eszmélni kezdő emberrel, minden időben épen azok éltek vissza, a kiknek hivatása lett volna azt a maga tisztaságában fentartani és hirdetni.

Ennek bizonyosságául nem kell visszamennünk a természeti tárgyak és tünemények tudatlan imádóihoz; sem az ókori mythologia sok istenségének történetéhez; sem a buddhizmus és mosaismus főpapjaihoz. Elég egy fulagos pillantás a keresztyénségnek majdnem kétezredéves történelmére.

Mivé lett a Krisztus egyszerű evangéliuma már az első évezred alatt!?

Gyarló emberi észszel összetakolt sivár tantételeknek halmaza, mely tantételek felett itélni „eretnység” büne nélkül nem lehetett.

Mi lett a szegény apostolok és a szerény egyházi atyák utódaiból, kik magokat Krisztusnak földi helytartóinak nevezték?

Fényben és földi dicsőségben kéjelgő gazdag fejedelmek, a kik megfélekedve a bethlehemi jászolról, nem a szegény Jeruzsálemet, hanem a Caesarok hajdani fényes városát választották székhelyükül, s gyakran épen ellenkezőjét tették annak, a mit az alázatosságot és lelki kincseket ajánló Krisztus hirdetett!...

Mikor első dicső királyunk ezelőtt 900 évvel a keresztyén vallást hazánkban elterjesztette, már akkor a katolikus egyház hierarchiája teljes virágjában volt. A keresztyén vallás örök igazságai ki voltak forgatva eredeti egyszerűségükből és isteni tisztaságükből. Az első törvénykönyvünk decretumait szerkesztő udvari pap, már „eretnységről” beszél. A leendő második királyt kitanítja a papi rend elsőbbségéről. Tanácsokat ad neki a kormányzásra nézve és azt mondja, hogy a papi rend a királyi fényt ékesíti. Ha a királyi a püspökök jóindulatát megnyeri, akkor semmiféle ellenségtől nem kell félnie. „Mert — úgymond — az Isten ezeket tette az emberi nem öreivé, a lelkek vizsgálójává, a kik nélkül királyságok és fejedelemségek fel nem állhatnak.” A püspököket már *Isten Krisztusainak* nevezi, a kiket Isten a közönséges emberektől elválasztott, a maga nevének és szentségének részesévé tett és megtiltotta, hogy emberektől dorgáltassanak! A papi rend fentartásával a király dicső koronája lesz felmagasztalva!

Látni való ezekből, hogy már akkor nagyobb súlyt helyeztek a papi tekintély fentartására, mint a vallásos érzelem tisztaságára. A vallás tantételeit századokon át ellentétbe helyezték a józan észszel, a hitet a tudomány-

nyal, a külső cselekedeteket a szívbéli erkölcsiességgel. A kizárólagos üdvösség hamis tana és a pápai esalhatatlanság eszméje hallatlan visszaélésekre és kegyetlen üldözésekre adott alkalmat.

A szaporodó visszaélések megszüntetését követelő és reformokat sürgető nemesebb lelkek áldozataivá lettek jószándékú kísérleteiknek. Végre börtönök odúi és máglyák pusztító lángjai dacára a reformtörekvések mégis sikerre vezettek!

De mikor? Csak akkor, mikor a tudományos kutatás szabadságának és ennek alapján a közművelődés fejlődésének segédelmével a XVI. század nagy reformációja bekövetkezett!

Kell-e itt e helyen fejtegetnem a nagy reformátorok elévülhetlen érdemeit? Kell-e magasztalnom azon jeleseink igazi vallásosságát és rendületlen hazafiságát, a kik a XVI. század dúlt viszonyai között, a megtisztított keresztény vallás szabadságáért készek voltak vagyonukat, sőt életüket is feláldozni!

Azt hiszem, elég csak néhány száraz tényt felemlíteni, melyből világossá válik, hogy a hallatlan erőszakosságok miatt az önvédelmi harc kikerülhetlenné vált. Képzelnék el — ha lehet — azt a nemzeti, vallás- és erkölcsi felfordulást, mely ezt a szerencsétlen országot — a mely hosszú időn át védő pajzsa volt a nyugati népeknek — közvetlenül a mohácsi vész előtt és után a leggyalázatosabb *pártoskodás* színhelyévé tette. Az ország politikailag darabokra tört; vallásilag egymás ellen töro felekezetre szakadt; társadalmilag pedig teljesen elzülött. Képzelnék el azt a *közjogi helyzetet*, mely századokon át egész a legújabb korig annyi félreértésre, annyi szerencsétlenségre, annyi gyűlölködésre és ártatlan véroztásra adott alkalmat, mely átokként nehezedett e nemzetre, megakadályozták azt békés fejlődésében, szellemi és anyagi haladásában!

Mindenki előtt ismeretes az a körülmény, hogy királyaink egyúttal német császárok is lévén, többnyire az országon kívül laktak és idegen tanácsosok befolyása alatt állottak; azt is tudjuk, hogy a katolikus főpapok, a kik többnyire állami főtisztviselők is voltak, úgy nemzeti, mint vallási tekintetben, a hazán kívül lakó idegen hatalom érdekei által vezéreltettek magokat! A császár Bécsből, a pápa Rómából adta ki utasításait. Mind a kettő rendelkezett saját zsoldos hadsereggel, melyet tetszése és szeszélye szerint felhasználhatott. Amaz féktelen német és olasz kalandorokkal, emez vakbuzgó jezsuitákkal és más szerzetesekkel árasztotta el az országot. Amaz a római szent *birodalom* egységére, emez a rom. kath. *vallási* egységre akarta kényszeríteni a nemzetet. Amaz a nemzet függetlensége ellen, emez a protestánsok vallási szabadsága ellen folytatott irtó háborút. A hatalmi érdekek *egysége* ösztönszerűleg arra hajtotta a két nagy hatalmat, hogy hű szövetségesei legyenek egymásnak!

Ezekben a *körülményekben áll Magyarországnek és a magyar protestantizmusnak történelmi nagy tragédiája!* Egyes jelenetei, drámai hatásra nézve túlszárnyalják Shakespearenek szívet-lelket megrázó darabjait is. Fájdalom, e jelenetek nagyon is sokszor ismétlődtek hazánk és nemzetünk történelmében. Ezek a jelenetek gyakoriságából következett, hogy Boeckay István korától kezdve egészen le napjainkig a magyar haza alkotmányának és a magyar protestáns evangéliomi egyház szabadságának érdeke és célja *közös céllá és közös érdeké* lön!

A többnyire Prágában tartózkodó és főpapi befolyás alatt álló, kedélybeteg Rudolf császár nevéhez van kötve az első tragédia, mely az érintett nagy eszmék érdekében hazánk térein lejátszódott. Ennek a magyar királynak és

német császárnak vallási rajongása, vakbuzgósága és konoksága leirhatatlan nyomorba döntötte hazánkat, s ezzel együtt természetesen evangéliomi protestáns egyházunkat is. Idegen zsoldosai egész falvakat, sőt vidékeket raboltak ki a nélkül, hogy valaki kérdőre vonta volna őket. Főpapjai pedig azzal kedveskedtek neki, hogy megindítván az ellenreformációt, dúrva katonai karhatalommal szedegették el a protestánsok templomait és iskoláit. Az ez ellen felszólaló hazafiak és protestánsok ellen *hütlenségi pöröket* indítottak azért, hogy azoknak lefoglalt vagyonából új zsoldos csapatokat szerezhessenek.

Csoda-e, hogy ez ellen az erőszakos eljárás ellen az illetők felszólaltak? Csoda-e, hogy az e város falai közé 1604-ben összehívott országgyűlésen az ország rendei a leghatározottabban követelték, hogy az országban napirenden levő rablás és néppusztítás megszüntetessék és az elkövetett vallási sérelmek orvosoltassanak?

És mi lett e panaszoknak és tiltakozásoknak az eredménye? Önök tudják, hogy a király a nemzet méltó kérelmét ridegen visszautasította és hogy a füleit sértő vallási sérelmek emlegetésétől egyszer mindenkorra megszabaduljon. Forách püspök javaslatára egy oly cikket csúsztatott be önkényesen a törvénykönyvbe, melyben végtelen együgyűséggel és vak fanatizmussal kimondja, hogy az országot minden eretnekségtől meg fogja tisztítani, s úgy királyi hatalmának teljességéből, mint saját ösztönéből, *megeősíti elődeinek a római katolikus hit érdekében bármikor hozott törvényeit és határozatait; épen úgy, mintha azok ezen articulushoz betűről-betűre le lennének írva!* És nehogy ezután az ország gyűléseiben és más közfontosságú tárgyalásokban bármikor, bárkinek szabad legyen a közügyek tárgyalását a vallásügyek felhozásával késleltetni: *szigorúan megparancsolta, hogy az ilyen nyugtalan és zavargó emberekre szigorúan alkalmazassék a régiebb decretumokban és articulushoz meg szabott büntetés!*

Tehát ezel még az 1523- és 1525-ben hozott, a „lutheránusokat égetni” parancsoló, gyalázatos törvény-cikkek hatályát is fölélesztette!

Ez már több volt, mint a mit egy önjogát ismerő, önzéretes és alkotmányos érzelmű nemzet eltűrhetett.

Nemesak a szóban forgó törvénycikknek kihívó és vakmerő tartalma, hanem még inkább annak alkotmányellenes *becsúztatási és megerősítési módja* felkavarta az ország igaz fiainak vérért. Törésre került a dolog.

A felzaklatott nemzet kardjára ütött s vezér után nézett.

Csakhamar megtalálta azt is Boeckay István személyében, a ki egyéni kiváló jeles tulajdonságaival, családi összeköttetéseivel és gazdagságával magasan kivált kortársai között. Egyéniségének történelmi jelentősége abban áll, hogy felismerte a nemzet ellen elkövetett nagy *bűnnek horderéjét*. Felismerte a magyar nemzetnek *európai nagy hivatását*; azt a nagy eszményt, mely a magyarság és a protestantizmus történelmében századokon át a jelenkorig vezéresíllag gyanánt ragyog; mely szerint e nemzet, midőn elfogadja és megbecsüli az európai keresztényen művelődés áldásait, ugyanakkor feltétlenül ragaszkodik saját nemzeti és vallási szabadságához és haladásának ősi jogaihoz. Boeckay azért lett nagy emberré és egyúttal szabadsághősünké, mert a magyar nemzet sorsába előre tudott tekinteni, s önzés nélkül életének és vagyonának kockáztatásával vezette népét biztos léptekkel a szabadság Kánaánja felé. Nem feltűnési vágy, nem a hatalom kecsgettető fénye birta őt fegyverfogásra — mint azt ellenfelei hirdették —, hanem az önkény túlkapása, mely elbizottságában tűzhalállal merete fenyegetni a lelkiismeret szabadságához ragaszkodó protestánsokat. Nem sértett

hiúságból eredő boszú, hanem — a mint ő maga panasolja — „Ő felségének ágyúí és éles kardjai erővel kergették őt el Ő felsége hűsége mellől.“ Nagy lelki tusájába került a vezérség elfogadása. De mikor az ország legjelesebb férfiainak sürgetésére hazájának és vallásának ezt az áldozatot meghozta, kitartóan és elszántan küzdött ellenségeivel. Az ország színe-java vele tartott. Zászlóin ott ragyogott a jelszó: „ha Isten velünk, ki lehet ellenünk?!“ A közlekedés még a csavargó, lézengő hajdúkból is nemzeti hősokeket teremtett. A vezért nem hiába nevezték el a magyarok Mózesének. Ő „friss forrást, a legnemesebb érzelmek tiszta forrásvizét fakasztotta fel a kőkemény hajdú szívében“, a ki „Erős várunk“ . . . zengése mellett rohant a csatába és verte szét a császárnak zsoldos seregét . . .

Bocskay győzelme teljes volt. A prágai Hradszinban, gyóntató papjai és megrémült tanácsosai között kétségbeesett császár — a némi népszerűséggel bíró testvére útján volt kénytelen békéért könyörögni a protestáns főúrnál, a kit időközben Erdély is fejedelmévé választott.

A béketárgyalások folyama alatt szemben állott az erőszak a joggal; az abszolút hatalom az alkotmányossággal; a királyi udvar a nemzet akaratával; szemben állott a főpapi góg a keresztyén alázatossággal; a vakhít a józan észszel; a türelmetlenség a felebaráti szeretettel, szóval: a változhatlannak hirdetett dogmák szelleme az újkor felvilágosodásának és haladásának szellemével.

Természetes, hogy a béke ily körülmények között nehezen jött létre; és mikor színleg létre is jött, a hatalom nem mondott le veszedelmes irányzatáról. De azok a pontok, melyek a bécsi békekötés címe alatt ismereteseek, alapvető jogforrásaivá lettek a magyar nemzet alkotmányos szabadságának és a katolikus papság által kétségbe vont szabadlelküismeret jogának is.

Bocskay békekötésének érdeme épen abban áll, hogy ő a jövő fejlődésnek útját egyengette; hogy a jövőre gondolt, az utódok számára dolgozott és azoknak jólétéért szenvedni is tudott.

Ezért az ő emléke nem szünt meg élni testi halálával; sőt az idők folyamán fénye még elevenebbé vált. Az ő sorsa felemelő tanúságát adja azon történelmi igazságnak, hogy az Ég csak azoknak homlokára fűzi a dicsőség babérkoszorúját, a kiknek homlokát életükben véresre sebezte az üldöztetésnek, a gúnynak és a rágalomnak töviskoszorúja. Ez történt Bocskayval és bajtársaival.

Ezért sietünk mi is kegyeletünk őszinte adójának lerovásával. Nem sippal és dobbal, nem zászlós körmenetekkel, hanem az őszinte tisztelet és szeretet igaz érzelmeivel. Örvedetes jelenségnek találjuk, hogy Bocskayék dicső nevének említésénél ma is millió protestáns szív dobog fel, mint a romlatlan gyermeké, midőn atyjának sírjára teszi le igaz kegyeletének virágkoszorúját.

Testvéreim, kedves hitrokonaim, kik ez ünnepélyes órában kegyeletos szívvel egybegyűltetek, — tegyétek le Ti is, a „Luther“ irodalmi társasággal együtt, az igaz kegyeletnek hervadhatatlan érdemkoszorúját Bocskay István és bajnok társainak emlékénel.

Ez az érdemkoszorú a dicsőség napsugaraiból, a nehéz harcok babéraiból, a lelkitesti szenvedések töviséből, a becsületes munka kalászaiból és a jobb jövő reményeink virágaiból van összefonva, — mint méltó jelképe háromszázados vallási és nemzeti küzdelmeinknek.

Am a dicsőség napsugara, a harcok babérai és a szenvedések tövisai hadd jelezzék *csak a multat*: a becsületes munka kalásza, és a jobb jövő reményeinek virágai azonban jelezzék a *jövőnek feladatait!* Ó mert becsületes

munka és áldozatkészség nélkül hiába várnók a jobb jövőt! Az ég a maga áldásának kincseit nem osztogatja csupán csak őseiknek dicsőségére büszke, de különben tétlen és léha nemzedékeknek. Az igazi hazafiság és vallásosság erényeit nem lehet valakire sem külsőleg rákenni, sem hangzatos üres szólamokkal megszerezni. Ezek az erények a szív mélységeinek láthatatlan tiszta forrásából fakadnak és csak nemes tettekben nyilvánulnak. De némaságukban ékesebben beszélnek minden ünnepi orációnál. Ezeket az erényeket, melyek egyházunk multjában oly csodásan *együtt* fejlődtek, ma is csak önfeláldozó szeretettel lehet megszerezni.

Nagy és megbecsülhetetlen örökségeink ezek, melyeket nekünk, hálás utódoknak, meg kell őriznünk, sőt tehetségünk szerint gyarapítanunk. Kötelességünk ez azért is, mert apáink amaz erényeiben az emberi létnek kincsei és a nemzeti kulturának oly értékei vannak, melyekben az emberiség haladásának legnemesebb ideáljai épülnek fel.

Ezen ideálok történelmi tanulságából fakadnak a jobb jövő iránti reményeinknek és bizodalomunknak virágai, melyeknek gyümölcseit a lelki világosság napja lassanként, észrevétlenül, de biztosan érleli meg számunkra.

Lám a felvilágosodás szelleme segítségünkre siet. A sokáig tartó üldözés sötét felhőit eloszlatja az igazság, a testvériség, a jogegyenlőség és viszonyosság elvének fénye. Az általános gondolkodásmód javunkra változik; nem szabad kétségbe esnünk. Sok jel arra mutat, hogy *virradni kezd!*

Ime! Szt. István koronájának fenkölt lelkü viselője, szeretett koronás királyunk, — katolikus vallásának és lelkiismeretének sérelme nélkül szobrot emelt Bocskay Istvánnak és Bethlen Gábornak; azoknak a történelmi protestáns nagyságoknak, kiket az ő félrevezetett, túlbuzgó ősei veszedelmes „eretnekek“ gyanánt üldöztek! Ki hitte volna, hogy a kiknek vallási és politikai érdemeit századok előtt máglyával, börtönnel, méreggel és száműzetéssel jutalmazták: azoknak a felvilágosodás barátai a XX. század hajnalán emlékoszlopokat fognak emelni!?

Ki hitte volna csak félszázad előtt is, hogy szabadsághőseinknek idegen országokban elszórt és rég elhamvadott csontjait mi szent ereklyék gyanánt fogjuk összeszedhetni és örök nyugalomra a haza megszentelt hantjai alá helyezhetni!? Bizonyára senki!

És ime, mi a jelenkor fia, kik az örök igazság napjának felvirradását mindenkor örömmel üdvözöljük, rövid idő alatt tanui leszünk oly ritka temetkezésnek, melyhez hasonlót hazánknak ezer éves fennállása óta egy nemzedék sem láthatott!

Századok előtt üldözött hőseink csontjai itt lesznek nemsokára; de azoknak örök nyugalomra való elhelyezése nem lesz *gyásztemetés*, hanem a protestáns egyháznak és az egész nemzetnek hála- és örömnempe. Sőt ennél is több: az igazság győzelmének és a testvéri szeretet vallásának megáldó és engesztelő szent napja lesz az, mely századok bűnét és keserűségét fogja remélhetőleg örökre eltüntetni; — azokkal a lelki vakságból eredő szégyenteljes törvénycikkelyekkel együtt, melyek az evangéliom őszinte követőit máglyára kárhoztatták, s melyeknek hatályon kívül való helyezését Bocskay István még hiába követelte!

Ez ünnepnapon érezzük, élénkebben mint valaha — a költő vigasztaló szavának igazságát, hogy „van bíró a felhők felett!“ . . . Ez ünnepnapon érezzük, hogy vannak láthatatlan szellemek, melyek ott fen a csillagok között örködnek a mi szegény, ingadozó folyvást küzdő — s már-már csüggedező evangélikus egyházunk fölött.

Ezek emlékének áldoz ma itt e vendégszerető, sok vihar között megedzett pozsonyi evangélikus egyház kebe-

leben — a mi Luther-társaságunk, melynek egyik leg-szebb hivatását képezi, hogy ápolja és hirdesse igazi nagyjainknak áldott emlékét és azt a *történelmi tanúságot*, hogy a jobb jövőt jogosan csak ott lehet várni, a hol erős vallási meggyőződés, nemes önbizalom és önzetlen áldozatkészség erényei dobogtatják a hívek kebelét!

Ó testvérek! Emelkedjék fel tehát szíviünk ezen erények magaslatára: hassunk, alkossunk és gyarapítsunk — s higgyétek nekem: a mi evangélikus egyházunk fényre derül!

A tetszészaj és éljen lecsillapulta után, a mely a magvas beszédet is kísérte és honorálta, *Hamvas József* lyc. tanár adta elő Kozma Andornak „Az ördögűző ténna” c. klasszikus szép és hatásos költeményét, a mely Luther wartburgi ördögűzése felett elmélkedve, végül azon gondolatban jegecedik ki — s ebben kegyetlen szatirát is mond a r. kath. babonás ördögkultusz felett — hogy

... tintától fél az ördög
nem pedig a tömjénfüsttől“.

Most a pozsonyi egyház vegyeskara Stein C.: „Du Hirte Israel” c. motette-jét adta elő, igen szabatos és intelligens interpretációban, mire Löw Fülöp, a dunántúli ker. gyámintézet rokonszenves elnöke, loesmándi lelkész lépett a felolvasó asztal elé, hogy német nyelvű ünnepi beszédben fejtegesse a Luther-Társaság ideális céljait. A párhuzam, a melyet a kitűnő s a német nyelvet klasszikusan kezelő szónok Luther egyénisége s a nevével nevezett s mintegy képére formált irodalmi társaság között keresztül vezetett, nagy szónoki tehetségről tesz tanubizonyságot. A gyönyörű beszéd méltó, hogy szelésebb körben is, magyarajkú híveink is megismerkedjenek vele. Lefordítottuk. Így hangzik:

Mélyen tisztelt gyülekezet!

Testvéreim a Krisztus Jézusban!

Feladatomban, hogy még lehető röviden szóljak a Luther-Társaság múltjáról és céljairól. E kívánságnak annál készségesebben tehetek eleget, mert magam is úgy érzem, hogy abban a gyülekezetben felesleges volna a tárgyról bővebben szólni, a hol két évtized előtt a Luther-Társaság bölcsője állott.

Hadd emlékezzem meg mindenekelőtt arról a kényszerítő helyzetről, a mely a Luther-Társaságnak, mint a keresztyén irodalom fejlesztésére szolgáló egyesületnek eszméjét szükségszerűleg létrehozta.

Elvitázhatatlan tény, hogy a modern kulturvilágban az emberek szellemi megtermékenyítése legfőképpen a nyomtatott szó útján történik. És ha a napi sajtót joggal nagy hatalomnak mondják, bizonyára az írott szóról általában elmondhatjuk ezt. De legalább is áll az, hogy a könyvek, iratok, ujságok erőt képviselnek, még pedig rejtett, alvó erőt, mindaddig, míg nem olvassák, de ható, az olvasót egy vagy más irányban befolyásoló élő erőt, mihelyt olvassák. Az olvasó ezek útján szellemi hatalommal jut érintkezésbe, a mely őt a maga körébe vonja és a szerint, a milyen jó vagy rossz értelemben befolyásolja. Az Apostolok cselekedetei beszélnek (19. r. 19. v.), hogy Jézus új tanítványai Ephesusban minden babonás könyveket a vásártérre hordták s nyilvánosan elégették. Miért tették ezt? Miért nem adták el e könyveket, a melyek értéke 50.000 denárra rügött, valami ódon könyvkereskedőnek. Azért, mert meg voltak győződve, hogy e könyvekben a sötétség szelleme lakozik, e szellem

kárhozatos működésének akartak férfias cselekedetükkel mindenkorra véget vetni.

De ha a könyvek ily romboló hatással lehetnek az emberre és felébreszthetik és táplálhatják a szívben az állatias és démoni erőket, ép úgy angyali szolgálatot is teljesíthetnek, ha a világosság szelleme szól belőlük hozzánk. Ez oly áltatánosan elismert igazság, hogy nem is szükség rá több szót vesztegetni. E két állításból, mely szerint rossz könyvek rombolólag, jók ellenben áldásosan hatnak, önként következik, hogy azok ellen küzdeni, ezeket pedig fejleszteni szent kötelességünk. Küzdeni a rossz könyvek ellen! Igen, mert nem képzelt ellenséggel van itt dolgunk; hiszen évről-éve nagyobb áradatban özönlik el a rossz könyvek a könyvpiacot és titkos méregként hatnak népünk lelkére. Az épen a nagy baj napjainkban, hogy annyi a megrostálatlan és sokszor határozottan rombolólag ható olvasmány, mely a napilapok, képes és egyéb folyóiratok, füzetek, regények, általános műveltséget terjesztő könyvek útján szinte eláraszt bennünket, nem is szólva a erkölcsstelen posványirodalom termékeiről.

E kettős feladatnak, a küzdelemnek és a munkának kívánt a Luther-Társaság e téren hazai evang. egyházunkon belül megfelelni.

Lutherről nevezte el magát, arról a férfiúról, a ki csodálatra méltó sokoldalúságában nemcsak a keresztyén anyaszentegyház nagy reformátora volt, hanem kiváló tudós, Isten kegyelméből való költő, termékeny író, mindent összevéve: oly férfi, a kihez fogható fia nem volt az egyháznak az apostolok kora óta. Az ő nevével nevezte magát Luther-Társaságnak, bizonyára annak nyomatékos kifejezésére, hogy az ő szellemében kíván munkálkodni, hogy ragaszkodva egyházunk dicső hitvallásához, az általa kiadandó iratokban gyülekezeteinknek is oly lelki táplálékot kíván nyújtani, a mely megerősíti és megtartja őket e hitvalláshoz való hűségben. És ily értelemben működik különösen most, midőn *Luther műveinek* nyolc kötetes magyar fordításával ajándékozza meg népünket. Merem mondani, hogy hazai egyházunk ezzel az emlékekkel, melyet nagy reformátorunknak emel, önmagának is szép erkölcsi bizonyítványt állít ki. Az az egyház, a mely legnagyobb fiáról és szellemi munkájáról ily hálás kegyelettel emlékezik meg s ezzel egyszersmind visszatér életerejének gyökereihez, az az egyház — adja Isten, hogy úgy legyen — nincs veszőfélben. Ezért Luther műveinek magyar kiadását biztató jelnek vesszük, a mely azt hirdeti, hogy példátlan szenvedéseket ért egyházunknak lesz még tavasza, eljön még pünkösdje, midőn majd Isten lelkének fuvallmára oly virulás indul meg, a milyent még eddig nem ért.

* * *

Luther tolla minden irányban nagy dolgokat végzett. Midőn Luther-Társaságunk az egyházi irodalom különböző ágainak művelésén fáradozik, ezzel csak Luther nyomdokaiba lép, a ki nagy munkabíráásával és rengeteg munkavégzésével egy személyben szinte egy egész irodalmi társaság megtestesüléseként áll előttünk.

A Luther Társaság *imádságos és áhítatos könyveket* ad ki. Vajjon nem Luther-e a példaképe ebben is? Ha Luther imádságait, a ki naponként három órát, még pedig a munkára legalkalmasabb órákat fordította imádságra, összegyűjténk és külön kötetben kiadnánk, nem az volna-e a legfelségesebb evangélikus imádságos könyv? És nagyszámú egyházi beszédei, a melyek önként felébresztik bennünk azt a kérdést, hogyan ért rá ez a minden oldalról nyugtalanított és százfelé elfoglalt férfi

e beszédeknek oly gondos kidolgozására, összegyűjtve nem alkotnák-e a még most is a legjobb áhitatos könyveket? Társaságunk *énekeskönyveket* és *agendákat is készül kiadni*. De vajjon nem adta ki Luther már 1524-ben „Geistliches Gesangbüchlein“ című könyvecskéjét? Nem irt-e maga 42 egyházi éneket, a melyek jó formán mindig utolérhetetlenek maradnak s a melyekkel az evangélikus egyházi ének atyjának nevét vívta ki? És istentiszteleti rendtartásaival, „Formula missae et communionis“ és „Deutsche Messe“ című műveivel nem végzett-e úttörő munkát az agenda-irodalom terén is? *Vallástani tankönyvek* is találhatók társaságunk kiadványainak jegyzékében. Vajjon Luther kátéi, hogy csak ezekről szóljak, nem a legtekélyesebbek-e e nemből, nem igazi drága gyönyörök-e, a melyeknél alig fognak jobbat írni valaha? *Tudományos teológiai művek* kiadását is fölvetjük munkatervünkbe. De ezzel is Luther nyomdokaiba lépünk, a ki korának nem csak legtudósabb, hanem legszorgalmasabb teológusai közé is tartozott. Kiváló gondot fordított *ólesó vallásos népies iratokra*. De vajjon nem volt-e Luther legtöbb műve szintén igazi népirat, a mely villámként hatott, gyűjtött és megtűzesítette a szíveket? Végül *néplapot* is ad ki a Luther-Társaság. Akkoriban még nem léteztek időszakonként megjelenő lapok. Ámde nem úgy hatottak-e számos rövid iratai, mint igazi néplapok, sőt még maradandóbban és mélyebben? És nem röppentek-e szerteszét a nagy világba, mint az a 95 tétel az akkori idők viszonyaihoz képest hallatlan gyorsasággal, mintha csak az angyalok vitték volna szárnyaikon, kunyhóban, palotában egyaránt fogékonyakká téve a szíveket az új, nem az ősrégi, apostoli tudomány iránt?

Ezért nyugodt lélekkel mondhatjuk, hogy Luther az, és pedig Luther az író, a kinek a Luther-Társaság örökébe lépett és a kinek szellemében munkálkodni kíván.

* * *

De hogy társaságunk annál biztatóbban és sikeresebben végezhesse munkáját, még sokkal több tagra van szüksége. Azért ma is toboroz zászlaja alá, így szól mindazokhoz, a kik munkájától még távol állanak: „Meddig állotok kiűn Istennek áldott emberei?“ Jertek, sorakozzatok közénk, legyetek a Luther-Társaság tagjai és támogassatok bennünket, hogy népünknek az egészséges evangéliumi szellemi táplálékot nyújthassuk. Támogassatok bennünket, hogy a modern irodalomnak sokszor piszkos árjával szemben erős gátat emelhessünk; segítsetek, hogy azokkal az iratokkal, a melyeket kiadunk, oly szent tüzet gyújthassunk, a mely minden selejtes, rossz, szemérmetlen, istentelen iratot elpusztít, mint az a tűz, melyet egykor Ephesus piacán raktak. Támogassatok jó iratoknak nemcsak kiadásában, hanem terjesztésében is. E téren a közöny, panaszként legyen mondva, igen nagy és pedig sokszor épen a gyülekezet élén álló vezetők részéről. Evangélikus népünk szívesen vesz és olvas jó könyveket. Ebben alig tesz túl rajtunk valaki. És ez érthető is. Hiszen nem volnánk igaz fiai Luthernek, annak a férfiúnak, a ki egy könyvhöz, nem a *könyvhöz*, a könyvek könyvéhez vezetett vissza bennünket, ha nem volnánk igaz barátai és kedvelői a jó könyveknek. De a jó könyvet gyülekezeteinknek ajánlani és kínálni is kell, mert különben mások más könyveket ajánlanak nekik, a melyek nem építenek, hanem rombolnak. Ismerek kis falusi gyülekezeteket, a melyekben a lelkész a tanítóval karöltve évenként több száz jó könyvet terjeszt, köztük 20-30 korona értékű bibliákat és postillákat is. Nem volna ez mindenütt lehetséges?

Jó könyvek terjesztése fontos ága a *belmissiónak*. Ez istenországabeli nagy munkáról hazánkban újabb idő-

ben sok szó esik, de a sok szónak, sajnos, kevés tett felel meg. A hatalmas fának mindössze két-három ágát ápoljuk. Az egyik a *gyámintézet*, a mely holnap tartja évi ünnepét. De mily lassan halad ez a munka is! Mint növekszik azok száma, a kik segítségét igénybe veszik, míg azok száma, a kik segítséget nyújtanának neki, inkább fogy. A belmissiónak más munkája a *betegek ápolása*, a szegények és gyermekek gondozása, a mivel a *diakonissák* foglalkoznak. De mily lassan haladunk ezen a téren is! Bizonyára azért, mert *egy* gyülekezettől várják azt a munkát, a mely pedig egész egyházunkra van hivatva áldást hozni. Nem gondolnók meg, mivel épen *ebben a gyülekezetben* vagyunk, mily szent kötelességeink volnának ezen a téren? A belmissió harmadik ága, a mely hazai egyházunkban ez idő szerint művelésre talál, a *Luther-Társaság*. De még ez sem érte el virágzása korát. Bármennyit fárad is a vezetősége, csak nem tud igazán erőre kapni. Ez majd csak akkor történik meg, ha *minden oldalról* hathatós támogatásban részesül. Ha minden, még a legkisebb gyülekezetben is könyvtárakat létesítenének, mint pl. itt Pozsonyban a diakonissa-intézettel kapcsolatban, a hol évenként több ezer korona árú jó könyvet adnak el, vagy mint a soproni felső egyházmegyében, a hol a könyvterjesztő vállalat rövid fennállása óta nagy mennyiségű jó könyvet és iratot terjesztett, akkor el kellene jönni a Luther-Társaság virágzása korának is, a mikor a Luther-Társaság az öt megillető első helyet foglalná el, más egyházak hasonló intézményeivel szemben is, míg jelenleg igen messze van az első helytől.

De, újra mondom: *mindnyájunknak akarni* kell, akkor majd sikerül is. A könyvterjesztés, mint a belmissió általában, nem cél, hanem csak eszköz a cél elérésére. Mindazok könyvek és iratok, a melyeket terjesztünk, egy cél szolgálatában állanak, t. i. hogy odavezették az embereket a könyvek könyvéhez, a Szentíráshoz, a melynek tartalma és hatása egyaránt az örökkévalóságra utal, ahhoz a könyvhöz, a mely a világ minden könyvét túlszárnyalva „mennyet és földet, látható és láthatatlan világot, örökkévalóságot és földi korszakot átölel“, a melynek „igéi ragyognak, csillognak és izzó fényben égnek, mint a mennynek csillagai“. De a mennyben e könyvhöz vezetnek, ezzel elvezetnek bennünket Isten legfényesebb adományához, szent fiának az Úr Jézus Krisztusnak evangéliumához; igen, egész munkánk nem egyéb, mint buzgó vallástétel erről az evangéliumról, Pál apostol vallástétele szerint, a ki azt mondja: „Én nem szégyenlem a Krisztus evangéliumát, mert Istennek hatalma az minden hívőnek üdvösségére“. Testvéreim, vajjon ilyen munka nem érdemes-e a legjobbak verejtékére?

Ez az evangélium volt Lutherunk mindennapi kenyere, a melyből táplálkozott, éltető levegője, a melyet beszitt, világító napja, a melynek világa nélkül élni sem bírt volna. Az evangélium volt egész gondolkodásának, minden tanulmányának és elmélkedésének, minden küzdelmének és viaskodásának középpontja.

Sziklaszilárdan meg volt győződve róla, hogy az igaz evangélium birtokában van. Az augsburgi nap után, midőn Melancthon egészen el volt esüggedve s minden győzelmi öröm elhagyta szívet, Luther Koburgból e szavakkal vigasztalja: „Ha *mi velünk* nincs a Krisztus, kérlek mondd meg, hol van akkor az egész világon? Ha *mi* nem vagyunk az az anyaszentegyház vagy legalább az anyaszentegyház egy része, hol van hát akkor az egyház? Vagy talán a bajor hercegek, Ferdinánd, a pápa, a török és egyéb e fajta alkotja az egyházat? Ha nálunk nincs Isten igéje, hát hol van akkor? De ha Isten velünk, ki lehet ellenünk?“

Isten ígéje volt előtte a legmélyesébb bölcsesség. „Ne higgye senki” — írja kevéssel halála előtt — „hogy a szent írást teljes mélységében felfogta, ha csak száz évig nem kormányozta a gyülekezeteket a próféták, Illés és Elizeus, Keresztelő János, valamint Krisztus és az apostolok tanítása szerint. Ne kísérsd ezt az isteni Aeneist, hanem hajolj meg lába nyomai előtt mélyeséges imádatl. *Mi koldusok vagyunk, ez igaz.*” És Isten ígéje volt vigasztalása és támasza életében, halálában egyaránt. Három nappal halála előtt e szavakat írja be egy postillába Ján. 8. 51.: „Valaki az én beszédemet megtartja, soha halált nem lát”.

És e drága isteni ige, Jézus Krisztus evangéliuma volt *utolsó gondja* is. Haldokolva barátainak imádságaiba ajánlja. „Dr. Jonas und Herr Michael (Coelius)”, így szól végső szenvedéseinek szemtanuihoz: „betet für unsern Hergott, dass es ihm wohlgehe mit seiner Sache und dem heiligen Evangelium”.

Melyen tisztelt hallgatóim: A Luther-Társaság tagjai nem tehetnek jobbat, mintha ebben Luther szellemi fiai törekednek lenni, a kik atyjukat soha meg nem tagadják. Legyünk azért jó *lutheránusok*, a kik igaz bensőséggel, szent szeretettel csüngnek az evangéliumon, igaz *evangelikusok*, a kiknek életgyökere az evangéliumban van s azért az evangélium ügyét benső szükség-szerűségéből szolgálják, valódi *protestánsok* és pedig a szó betűszerinti s egyúttal legfenségesebb értelme szerint, a kik t. i. protestálnak, azaz az evangéliumért és annak javára tesznek tanuvalomást és azt vallják uroknak, a ki az evangéliumot a mennyből hozta le számukra.

Igen, dicső menyeyi királyunk, Jézus tanuinak lenni, ez a mi feladatunk s törekvésünk azzal a munkával is, a melyet a Luther-Társaságban végzünk.

Legyen az Úrnak a mi Istenünknek jó kedve mi rajtunk és a mi kezünknek munkáját tegye állandóvá! Szent áldása nyugodjék e mi gyarló, de mégis oly fenséges munkánkon is. Ámen.”

S e beszéddel, a mely a Luther-Társaság ideális céljait oly meggyőző módon s oly lelkesen tárta fel, az ünnepség véget is ért.

Még egy ünnepi chorál zendül az ég felé, való-ságos tengerzúgás módjára: „Erős várunk az Ur Isten!”... S aztán kirognul a meghatott néparadat, szívében az elhínt Ige-magvakkal. Vajjon milyen lesz majd a termésök?

8 órakor *ismerkedési estélyre* gyűltünk össze a „Magyar Király” szálló barátságos termeibe. De hát ez mellékes dolog. Sok régi jó barát verődött itt össze újra s emlékezett vissza a mult élményeire. Sok új ismeretség szövődött. Ily ismerkedéseknek egy jó tulaj-donságok van — s ebben rejlik jogosultságuk is — t. i., hogy közelebb hozzák egymáshoz a személyes érintkezés révén az embereket. S ez sok félreértést megszüntet vagy megelőz, sok ellentétet kiegyenlít. Mintegy éjfélig tartott az ismerkedés s aztán ment az áldott nap gazdag emlékével „ki-ki nyugalomra”.

IV. Gyámintézeti istentisztelet.

Vasárnap, szept. 23-án reggel 8 órakor tartottuk meg az ünnepélyes gyámintézeti istentiszteletet. Gyönyörű közönség töltötte meg ismét az ünnepélyes világításban tündöklő nagy templomot, a melynek közepén a lyceumi zászló volt elhelyezve, mely jelvény alatt a lyceum ifjúsága testületileg vonult be. Jó gondolat

volt általában a rendezőségtől, hogy ez ünnepélyre az összes pozsonyi iskolák evang. tanulóit meghívta, a kik mind testületileg vonultak be a templomba, hogy részt vegyenek az egyház örömeiben s a látottakból és hallottakból tanulságot és lelkesedést merítsenek a jövőre.

A vendégek számára elkülönített főhelyeken ott láttuk ismét a Luther Társaság és az E. E. E. Gyámintézet összes tagjait, élükön az egyetemes felügyelővel, a két egyesület elnökségeivel s a püspöki karral; ott volt a pozsonyi ev. egyház presbyteriuma, diakonissa intézete, nemkülönben a város különböző közkivatalainak és kulturintézeteinek nagy számú kiküldöttsége, nevezetesen: Pozsony város tanácsa és képviselőtestülete: Brolly Tivadar kir. tanácsos vezetése alatt 20 tag; a kir. ítélőtábla: Mérey Ottó tanácselnök vezetése alatt négy tag; a kir. főügyészség: Kray István főügyész és dr. Fűszesséry Tibor főügyési helyettes; a kir. törvényszék: Vladár István, Kirchner József törv. bírák; Pozsony vármegye tisztikara képviselőiben: Prikkel Lajos árvaszéki elnök, Lázár Kálmán árv. ülnök és dr. Rásó Gyula m. jegyző; a kir. pénzügyigazgatóság képviselőiben: Markovich Győző kir. tanácsos pénzügyigazgató, Kampfmüller Károly titkár és dr. Sajtos Samu segédtitkár; a m. államvasut: Bodó Richárd forgalmi főnöke vezetése mellett három tag; a kir. posta- és távirdaigazgatóság képviselőiben: Spissich János p. és t. tanácsos, Kárpáti Gyula főfelügyelő, Gross Gyula titkár, Töllössy Béla főtiszt és Kaiser Gyula tiszt; a m. kir. állami kórház: dr. Pantocsek József igazgató dr. Pávay-Vajna kir. tan. főorvos, dr. Lippay Sándor főorvos, Mika József gondnok; a pozsonyi m. kir. állami dohánygyár: két tagú küldöttsége; Pírchala Imre kir. tankerületi főigazgató, Plachy Bertalan pozsonymegyei tanfelügyelő; a pozsonyi kaszinó egyesület: dr. Simonyi Gyula igazgató, dr. Oberschall Pál főtítkár és két tag; az állami felsőbb leányiskola ág. h. ev. vallású növendékei a tantestület ev. tagjainak vezetése alatt; a pozsonyi magyar kör: dr. Neumann József elnök, Takács Endre t. b. elnök, Molnár Imre alelnök, Schleicher Imre jegyző. Mészáros Ferenc ház-nagy, Levius Lajos és Schrecker Miksa kortagok; stb. Ezekon kívül: a helybeli ev. ref. egyház küldöttsége, élén Balogh Elemér lelkeszszel és a neolog. izraelita gyülekezet deputációja, melyet Bettelheim bankigazgató vezetett.

Általában lélekemelő volt látni a nagy és örömteljes készsége részvétet, a melylyel Pozsony város említett közhatóságai és kulturintézetei az ünnepélyben — épügy, mint az előző estén a Luther-ünnepélyen — részt vettek, jelleül a köztisztületnek, a melyet Pozsony sz. kir. városában a számra nézve aránylag nem nagy evangélikus egyház (8,000 a város 70,000 lakosa közül, kik közül mintegy 50,000 r. kath. vallású) örvend.

Pont 8 órakor megszólalt az orgona s hatalmas áradatban hullámozott ég felé a gyülekezet éneke: „Jövel Jézus, lelkeim hő szerelme” (Szónyi Benjamin gyönyörű szerzeménye a XVIII-ik század elejéről, melyet Payr Sándor igen sikerülten írt át modernebb formába), melynek elhangzása után Kovács Sándor theol. akad. tanár buzgó oltári imában kérte a gyámintézetre, egyházunkra, hazánkra Istennek áldását, majd meg alkalmi igéül a 66. zsoltárt olvasta fel. A gyülekezetnek újabb közéneke után Hagenbach: „Ébredjete fel, halljátok” e. gyámintézeti éneke Istenben boldogult Karsay Sándor püspök fordításában) Pröhle Henrik pozsonyi evangélikus lelkész lépett a szószékre s Pál ap. I. Kor. 3. 9. sk. versei alapján a következő, gyönyörű logikával felépített, kitűnő exegetikai tudással megalapozott tartalmas és lendületes beszédet mondotta:

Kegyelem néktek és békesség Istentől,
a mi Atyántól és a mi Urunk Jézus
Krisztustól. Ámen.

„Áldott, a ki jött az Úrnak nevében! Áldunk titeket, a kik az Úrnak házából valók vagytok!” E szóval köszöntötte hajdan Jeruzsálem népe az ünnepre a szent városba sereglő sokaságot. E zsoltárigével köszöntelek én is titeket, egyházunk vezetői. Gyámintézetünk és Luthertársaságunk munkásai gyülekezetünk nevében e szent helyen, az Úrnak templomában! Úgy üdvözlünk benneteket, mint az Úr nevében jött testvéreket, a kik élő hittel áldják az Urat s a kik e hitben és e hitért örömmel munkálkodnak, szívesen áldoznak. Úgy üdvözlünk benneteket, mint az Úr házában tagjait, a kik érzik ennek a háznak, evangéliumi keresztyén anyaszentegyházunknak enyhet, békességet, védelmet, igaz lelki ott-hont nyújtó közösséget, s egyúttal érzik a szeretet hatalmát, mely örömet-bánatot közössé tesz, hogy az annál nagyobb legyen; ennek súlya pedig a megosztás által kisebbedjék.

Mi is az Úr nevében, mint az Úr házanépe köszöntünk titeket, ugyanabban a hitben, mely az Úrra épít, ugyanabban a szeretetben, melynek öröme-bánata közös a testvérekkel. Hiszen erről tanuskodik az a háromszáz éves mult, a melyre gyülekezetünk visszatekint s a melynek ünnepet szentel. Köszönjük, hogy eljöttetek, hogy örömünkben osztozzatok s ez esztendő gyülekezetünk életében annál emlékezetesebbé, annál maradandóbb hatásúvá tegyétek. De éreznünk, tudnunk kell, hogy ünnepelésünknek csak akkor van jogosultsága, célját csak akkor éri el, ha szívünk általa is erősödik a hitben, a hűségben és szeretetben, ha e válságos napokban elének tölülő fontos feladatok és nehéz megpróbáltatásokra kitartást merítünk belőle. Nem azért jöttünk össze, hogy néhány órai szórakozást szerezzünk magunknak, vagy hogy embereknek tömjénezve elhomályosítsuk szemünket helyzetünkkel, feladatunkkal szemben, vagy hogy egymást dicsérve ne halljuk a körülöttünk és felettünk felhangzó komoly intőszavakat; hanem azért jöttünk össze, hogy megvessük lábainkat azon a szilárd alapon, melyen meg nem szégyenülhetünk s merítsünk abból a közös forrásból, a melyből örök életnek, tehát erőnek vize fakad, hogy Istent keresve, kérve és dicsérve, megnyiljanak szemünk s megszentelődjék akaratunk a jónak látására s elvégzésére, hogy így aztán áldás fakadjon együtt-létünk nyomán itt és anyaszentegyházunk minden terén, ahová az Úr állít és vezet bennünket.

Jertek azért, hallgassátok meg az alapul választott szent igéket. I. Kor. 3, 9—15.

E szent igében meg van mondva minden, a mit tudnunk kell, ha anyaszentegyházunk igaz élő tagjai s áldott munkásai akarunk lenni, s mindezt e szóba foglalhatjuk össze:

Krisztus a mi egyházunk és üdvünk örök fundamentoma.

Ez elfogadva és vallva lássuk

- I. helyzetünket,
- II. feladatunkat,
- III. kilátásunkat . . .

I. Ha azt kérdezzük, mi az anyaszentegyházunk az egyes ember üdvének örök fundamentoma, s ezzel kapcsolatban azt vizsgáljuk, vajjon ezen az alapon nyugszik-e a mi egyházunk, akkor helyzetünkért csak hála nyílhatnak ajkaink. Mert mit hirdet az apostol? „*Más fundamentomot senki nem vehet azon kívül, mely egyszer vettetett, mely a Jézus Krisztus!*” Itt van tehát az alap,

melyet nem ember vetett, hanem a kegyelem Istene. Örök szeretetében boldogítani akarja a világot, az emberi nemet. A bűnön is diadalmaskodik szeretetének hatalma: mert elküldi egyszülött fiát, nem azért, hogy e világot kárhóztassa, hanem hogy e világot üdvözítse. A bűn megbocsátva; a békesség útja feltárva, az üdvösség hona nyitva azok számára, a kik bűneiket megbánva közelednek hozzá. Ezt hirdeti minden szava, minden tette: ezt mindenek felett szenvedése és halála, a mivel meghozta érettünk az engesztelő áldozatot. S épen akkor, midőn látszólag az emberi gonoszság diadalmaskodik, akkor aratja Ő legszebb győzelmét, mert a szeretet viszi a keresztfára. E győzelemnek megpecsételése a husvét reggele, midőn kikelve sírjából életet hirdet mindazoknak, a kik benne hisznek. Ime, így lesz az a kő, melyet az építők elvetettek, szögletnek fejjévé, az emberiség üdvének örök fundamentomává. Rajta épül fel a keresztyén anyaszentegyház; ez az az evangélium, a mely létrehozta, mely fentartotta a melylyel a békesség után sóvárgó lelkeket ma is boldogítja; — s ez ad néki egyedül lét-jogosultságot. Ezzel függ össze a keresztyén anyaszentegyháznak egész áldásos hatása. Ezzel teremtette újjá a családi és társadalmi életet. Ezzel nemesítette meg az erkölcsöket. Ezzel termékenyítette meg a tudományt s művészetet.

És most tekintsük egyházunkat! Vajjon nem ezen az alapon nyugszik-e? Nem a megfeszített és föltámadott Krisztust hirdeti-e egyetlen urunknak, közbenjárónak? Nem azt vallja-e, hogy ingyen igazulunk meg Isten kegyelméből a Jézus Krisztusban való hit által? Nem utal-e, mint az örök alap megismerésének egyetlen forrására a szentírásra, a melyről meg vagyunk irva: „Magszárad a fű, a virág elhull, de a mi Istenünk beszéde megmarad mindörökké . . . az ég és a föld elmúlnak, de az én beszédem semmiképen el nem múlnak” (Es. 40, 8. Luk. 21, 33.). Nem ezen az alapon épültek-e fel gyülekezeteink, egyházi, iskolai, jótékony intézeteink? Nem ez a drága alap volt-e az, a miért apáink küzdöttek, verejtéket, könnyet, vért áldoztak? Nem ez tartotta-e meg őket a nehéz megpróbáltatások idején? S nem ez volt-e az a szikla, a melyen lábukat megvetve meg nem rendültek?

Igen. — az alap erősnek bizonyult: egyházunk és üdvünk örök fundamentoma, Jézus Krisztus. Ezt vettük drága örökségül mi is. Nem tudta megdönteni az ellen; nem tudta alámosni az ár. Ezért zeng hálát az evangélium népe. Ezért zendül meg az örömeinek a te ajkadon is, ünneplő gyülekezet, midőn háromszázados multadra visszatekintesz. Értél viharokat, melyek elseperték mindenedet; hajléktalanná lettél saját otthonodban, csak titokban meríthetted hited üdítő forrásaiból; de nem vesztél el, mert szilárd volt az alap, a melyen állottál, a melyből élet áradt a tagokba, s a vihar elmúltával hangyaszorgalommal újra építéd szétdúlt Sionodat.

Áldjad, óh áldjad azért az Urat, a ki mindedig megsegített!

De az idők válságosak! A helyzet ma is komoly. Nagy dolgok mennek végbe körülöttünk. Lehetetlen nem látnunk azt a hatalmat, melylyel szemben századokon át kellett küzdeni létünkért. S e hatalom forrása nem pusztán a külsőségekben, a szervezetben, fényben, gazdagságban van, — ne gondoljuk; buzgóság, a lelkeken uralkodni tudó, egy célért mindenre kész szilárd akarat, hitét nem szégyenlő bátorság, a jótékony terén lan-kadatlan tevékenység, ezek a mélyebben rejlő forrásai, ezekkel dolgozik a maga céljai elérésére s termézetes, hogy hat, tért hódít és viszi magával azt, a mi gyenge, ingatag s nem áll szilárdan egyházunk fundamentomán.

Azt hiszem, komoly intés ez — nem a régi áldatlan testvérharc felújítására, hanem arra, hogy mi is dolgozunk a békesség eszközeivel s küzdünk a békesség fegyvereivel.

Ott vannak a szekták. Orvosságot ígérnek a lelki sebekre s mivel sok a seb, a baj, és sajnos sokszor kevés a gileádi balzsam és még kevesebb, a ki szerető szívvvel elvinné a betegség tanyáira, sokan hisznek a hívogatásnak s megváltozott külső helyzetükben üdvöt vélnek található.

De ott van az a nagy légió, a mely földi mennyország után törekedve, az örök alaptól elfordul s engesztelhetetlen gyűlölettel támad mindent, a mi egyházra emlékeztet, s úton-útfélén gúny tárgyává teszi a legszettebb dolgokat. S míg a rombolás prófétái előtt ezerével újjong a tömeg, addig az igazság és a békítő szeretet szava kiáltó szó a pusztában.

S e vészek közepette mi sokszor mily gondatlanok vagyunk, sőt sokszor épen akkor ássák alá e fundamentot, a kik erősítésére volnának hivatva s ott találjuk a közönynek, a hitelenségnek szellemét, a hol tetteket váránk hitért, egyházért. Bizony, bizony elnémul a dicsékedés szava; mert a kinek sok adatott, sokat kérnek tőle s mi erről, sajnos, sokszor meglepedezünk. Ezért olyan komoly a helyzetünk, bár az alap, a melyen anyaszentegyházunk nyugszik, megdönthetetlen; mert Istentől vetett.

II. De a komoly helyzet ne csüggeszsen, hanem annál hathatósabban figyelmeztessen bennünket *feladatunkra*.

Feladatunkat e szavakkal jelöli meg szent igénk: „Isten mellett munkálkodó szolgálók vagyunk. Isten major-sága, Isten építése vagytok.” Magáról és munkatársairól szól itt az apostol, különösen Péterről, a kit mint az ősapostolt némelyek szembeállítottak Pállal, továbbá Apollósról, a kinek ékes szavú beszéde némelyekben azt a gondolatot keltette fel, mintha csak ez a mód felelne meg az evangéliumnak. De íme az apostol egybefoglalja magát velük; mert tudja, hogy *egy* az alap, a melyen állanak: a Krisztus, egy a cél, a mely felé törekeshetnek, az Úr szent házának épülése Isten dicsőségére, a lelkek üdvére. Az, hogy ő Isten kegyelméből alapvető munkát végezhetett, az utána jövők a meglevő alapon tovább építettek, nem tesz különbséget köztük s nem ad egyiknek sem elsőbbséget; mert mindnyájan az Úrral együtt s az Úr kegyelméből munkálkodó szolgálók. Ebben találkoznak s a nagy feladat az Úr házának építése egyesíti őket!

Igy legyen nálunk is, Szeretteim az Úrban! Építsük mi is az Úr szent házat, az anyaszentegyházat, mint Istennek szolgálói; de ne feledjük, hogy az alap adva van; attól eltérni nem lehet, nem szabad; különben munkánk sem, anyaszentegyházunk sem önmagunk javára nem válhat.

Munkálkodjunk, építsünk! Mindnyájunkat illet e szó. Hiszen mindnyájan részesültünk Isten bünboesátó kegyelmében s emberi közvetítő nélkül szabadon járulhatunk mennyei Atyánkhoz, különbség nélkül mindnyájan meghozhatjuk szívünk, ajkunk, életünk hálaáldozatát a mindnyájukkal közös kegyelemért — ez a mi *egyetemességünk*! A ki ezt megértette, az munkásnak tekinti magát az Úr házában s munkáján áldás leszen. A ki ezt megértette, az nem verseng az elsőség felett, mert tudja: „a ki ti közöttetek első akar lenni, az legyen mindeneknek szolgálója.”

Vagy talán nincs elég tér a munkálkodásra? Ott a munkatér mindenütt, a hová az Úr állított. Ott áraszsz áldást hivatalod körében; ott használd adományaidat az

Úr szolgálatában! S hogy többet tehess, jer fogj kezét munkatársaidal, testvéreiddel! Im itt az áldott Gyámintézet! Munkásokat gyűjt, erőket egyesít, a könyörülő szeretet adományait gyűjtögeti, hogy elvigye oda, a hol legnagyobb szükség van rájuk, a hol a teher alatt már-már összeroskadnak hitünk sorsosai, vagy gondozó kéz, vezető munkás hiányában széteszlik s elpusztul a nyáj. Szent a munka, melyet a Gyámintézet végez: nemcsak templomokat, iskolákat épít, hanem adományaival elviszi a csüggedőkhöz az evangéliumi szeretet melegét s megerősíti bennük a ragaszkodást anyaszentegyházunk s üdvünk örök fundamentomához, a Jézus Krisztushoz. Ha körültekintünk egyházunk mezején, mindenfelé láthatjuk Gyámintézetünk áldásos működésének nyomait s hálával emlegetik nevét, bár szerény eszközökkel dolgozik. Óh mily áldás fakadna nyomában, ha minden evangélikus hívó buzgó munkásává szegődne! Fel azért az egyház-építő szent munkára minden téren! Építsünk külön-külön és együttesen, mint az Úrnak munkásai, hogy terjedjen Isten országa és a minél több szív megtalálja otthonát azon az örök alapon: a Jézus Krisztuson, a kiről azt valljuk az apostollal: „Nincsen senkiben másban üdvösség s nem is adatott az embereknek az ég alatt más név, a mely által kellene megtartatnunk.” Ha tág körre kiterjedő nagy munkát nem végezheted is, azt megteheted, hogy mint élő kő, mint hívó, buzgó lélek sorakozol az anyaszentegyház tagjai közé s hidd el, sokat tettél; mert hiszen ha mindnyájan élő kövek volnunk, immár dicsőségben állana előttünk az Úrnak temploma, az anyaszentegyház. Épülve építeni s építve épülni az igaz alapon, a Jézus Krisztuson — ez legyen szent feladatunk mindenkor!

III. Erről az alapról vizsgáljuk végre *kilátásunkat*. Mit várhatunk? Milyen lesz a jövő? . . . Isten igéje bevilágít a jövőbe is és megtanít vigyázni, imádkozni, dolgozni, egyszóval készülni. Az apostol az ítéletre utal, midőn ezt mondja: „Hogyha valaki épít e fundamentomra aranyat, ezüstöt, drágakövet, fát, szénát, pozdorját, mindennek munkája nyilván lesz; mert a nap megmutatja; mert a tűz által megjelentetik és mindennek munkája, hogy minémű, a tűz megpróbálja. Ha kinek munkája, a melyet épített, megmarad, jutalmát veszi; a kinek munkája megég, kárt vall; ő maga pedig megtartatik; de úgy mint tűz által.”

Igen, jönni fog az Úr szava szerint a számadás, az ítélet napja. S az ítélet az Úr házában kezdődik. Itt kérdi az Úr először is, hogy hívek voltunk-e.

Ámde az utolsó ítéletet még számos ítélet és megpróbáltatás előzi meg e földi korszakban! Azt hiszem, mindnyájan sejtjük a bekövetkező válságos napokat, midőn a hit és hitelenség, a világosság és sötétség, a Lélek és a test hatalma élet-halál harcot fognak vívni egymással. Az igazságért folyó küzdelemben mindig elől kell járnia evangéliumi anyaszentegyházunknak, a mint fogja őt fogja érni a legkevesebb ostrom is. Megfogja-e állani helyét? Erős várként fog-e ott állani továbbra is, vagy csak romjai merednek majd ég felé? Testvéreim, ez a kérdés, s ünnepünkön sem szabad előle kitérniük, ha éber órállók és igaz munkások akarunk lenni . . .

Reményünk csak egy lehet: az az alap, a mely minden vészszel dacol: Jézus Krisztus. El fog pusztulni, a mi nem rajta épült s nem belőle való. El fog pusztulni, a mit bensejében megörölt a hitelenség férgé, vagy elernyesztett a közöny dohos levegője, de sziklaszilárdan állani fog továbbra is Krisztus anyaszentegyháza: az evangéliumnak, a hitnek, az igazi lelki szabadságnak, a szeretetnek egyháza, míg megvalósul Istennek dicsőséges országa s ő maga lesz minden mindenkiben.

A borús láthatár kiderül. Az ítélet fellegei mögött az igazság napja ragyog. De a mi feladatunk, hogy azon az alapon maradjunk, a hol nem árthat az ítélet. Tartsuk meg, a mink van, hogy senki el ne vegye a mi koronánkat! Még a legnagyobb hűség mellett is meglehet, hogy a mit alkottunk, csak mulandó, pusztuló pozdorjának fog bizonyulni az ítélet tüzeiben; de legalább a hűség koronája a mienk, ha mindvégig megállunk a hitben azon az alapon, mely tegnap és ma és mindörökké ugyanaz: a Jézus Krisztuson!

Ünneplő gyülekezet, a te multadból is Ő szől hozzád intőleg, bátorítólag, buzdítólag. Vajha megértenéd e szót!

Ő a mi egyházunk és üdvünk örök fundamentoma. Becsüljük meg e fundamentomot, a melyen állunk. Teljesítsük buzgón feladatunkat, épüljünk, építsünk. Készüljünk a megpróbáltatás napjaira s arra a végső nagy napra, a mely üdvösséget vagy kárhozatot jelent. Vigyázzunk! Imádkozzunk! Dolgozzunk! Ámen.

A gyönyörű beszéd, melynek sikerét fokozta a kitünő szónoki biztossággal és lendülettel ékes előadás, a hallgatóságra felekezeti különbség nélkül mély és intenzív benyomást gyakorolt. Ilyen alkalmakkor valóban így kell prédikálnunk és „nem kirohanásokkal más felekezet ellen“, miként ezt Gyurátz Ferenc püspök a gyámintézeti közgyűlésen helyesen hangoztatta, mert a mi fegyverünk nem az erőszak és a türelmetlenség, hanem a szeretet és az igazság.

A beszéd végeztével a pozsonyi ev. egyház vegyeskara énekelte el a „Magyar gályarabok énekét“, a melynek szövege abból a zivatáros időkből való még, a mikor őseinket hitükért gályákra hurcolták (mostani magyar alakjában Jeszenszky Károly mezőberényi lelkésznek köszönjük); dallama is régi, tán egykorú: Káldy Gyula fedezte fel. Az ének elegikus szövege és dallama pompásan beleillett az ünnepély hangulatába, a melyen hosszú 300 éves küzdelem emléke rezgett végig:

„Térj magadhoz drága Sion,
Van még néked Istened,
Ki Atyádként fölkaroljon,
S szívét oszsa meg veled.
Azt dorgálja, kit szeret,
Máskép ő nem is tehet,
Sion, ezt hát gondoljad meg,
Szabj határt bús gyötrelmednek.
S bár hordozva zsarnok láncát,
Erne kínos rabhalál,
Ha hitedet el nem játszád,
Utad égbe nyitva áll.
Órvendj mindig és vigadj,
Emlékezz, ki népe vagy.
Sion, nincs több Isten egynél,
Benne hát ne kételkedjél!“

Nem maradt szív, a mely meg ne dobbant volna, sem szem, a mely ne könyezett volna. S most, e megszentelt, az igazán Isten házába illő hangulatban lépett az oltár elé Gyurátz Ferenc püspök, hogy hálaáldozatot mutasson be buzgó imádságban a megtartó Istennek s áldást mondjon a gyülekezetre. Imája megható, szívet tisztító, lelket emelő volt. E tudósítás írója azóta több jelenvolt idegen felekezeti elöljárókkal találkozott, a kik mind elragadtatással emlékeztek róla. Ti tudtok — mondották — ti protestánsok, imádkozni... És én elgondolkoztam sokszor azóta: vajjon tudunk-e mi *mindnyájan* imádkozni...

Még egy közének s a gyülekezet emelkedett lélekkel oszlott szét, hogy helyt adjon a nyomban ezután megkezdődött német nyelvű istentiszteletnek, a melyen az ünnepi szent beszédet Scholtz Odön ágfalvi lelkész mondta. Az oltári szolgálatot Schmidt K. J. pozsonyi lel-

kész végezte. Ugyanez időben a kis templomban tót nyelvű gyámintézeti istentisztelet is tartatott, a melyen Trshtyénszky Ferenc esperes hirdette a híveknek Isten megigazító Igéjét.

Igy folyt le a gyámintézeti istentisztelet, a melynek alkalmából senki sem távozott üres lélekkel, mert nyelvkülönbség nélkül mindenki megtalálta a maga lelki táplálékát. Hogy mily emelkedett volt a hangulat s mily buzgóság tartotta igézetében a lelkeket, legjobban igazolja a gyámintézeti offertorium, a mely eddig még soha sehol el nem ért nagy összeget, kerek 600 koronát tett ki.

Itt említjük meg, hogy előző estén, a Luther-Társaság ünnepélye után, ennek javára rendezett offertorium eredménye szintén igen tekintélyes összeg 380 korona volt. A gyámintézeti közgyűlést követő közében pedig a Gusztáv Adolf perselybe 434 korona gyűlt egybe. Így hát a lefolyt pozsonyi ünnepeken offertoriumok s persely címén kerek 1400 korona jutott a közjótékonyaság oltárára, oly összeg, a mely minden szép szónál szebben hirdeti a jelenvoltak hitbuzgóságát és áldozatkészségét.

V. A Rázga-emléktábla leleplezése.

Programmszerűen a gyámintézeti ünnepi istentisztelet s a gyámintézeti közgyűlés közé volt beillesztve a Rázga Pál pozsonyi vértanú ev. lelkész egykori lakásába (most Pröhle Henrik lakik ott) elhelyezett emléktábla leleplezése, a mely aktus, a kegyelet ünnepét valóságos nemzeti ünnepévé avatta, a melyen hazafias utódok gyűjtöttak „régí mécsnél új szövétneket“. A Bél Mátyás-utca (a régi „Apáca-pálya“), a melyben a paplak áll, már a kora reggeli órák óta igen élénk forgalmú volt s a midőn a leleplezés órája elkövetkezett, beláthatatlan embertömeg gyülekezett oda, hogy tanuja s részvevője legyen a kegyelet ünnepnek. Ott voltak a gyámintézeti ünnepi istentiszteleten részt vett küldöttségek egytől-egyig, a kikhez még a pozsonyvárosi „Kossuth Lajos“ tagjai is csatlakoztak, a kik ez alkalomból különös szép számmal jelentek meg, ott láttuk még Thaly Kálmánt, az országos függetlenségi párt alelnökét, Molec Dani volt s Sziklay Ottó jelenlegi pozsonyi I. ker. országos képviselőt, a kir. jogakadémia küldöttségét stb.

A mint a vendégek élükön az ünnep szónokával, báró Prónay Dezső egyetemes felügyelővel a templomból a lepeltakarta emléktábla előtt fentartott négyszögterre vonultak s ott a pódium körül elhelyezkedtek, 10³/₄ órákor megszólalt a theologusok karéneke: „Rákóczi Ferenc imádsága“, a melynek ősz szövegét Thaly Kálmán fedezte fel, dallamát pedig a kuruc énekemlékek összegyűjtésében fáradhatatlan Káldy Gyula.

„Győzhetetlen én köszálam,
Védelmzőm és kőváram,
A keresztfán drága áron
Oltalmamat téled várom.

Sebeidnek nagy voltaért,
Engedj kedves áldozatért,
Drága, szép piros véredért,
Kit kiöntél ez világot.“

Az archaizmusával sajtóságon csengő, de bensőséges s mély vallásos mystikát lehelő ének kitünően illett az alkalomra, a midőn egy a nemzeti ügyért vértanu halált halt egyszerű evangélikus lelkész emléket ünnepelni gyűltünk egybe. Közbe szétfoszlottak az eget napok óta beborító fekete felhők, felragyogott a nap s jöleső verőfény ömlött végig a gyülekezeten, mintha még a természet is velünk együtt akart volna ünnepelni. Most odaáll az emléktábla alá a mi nemzeti ügyünk egyik

legelső előharcosa, báró Prónay Dezső, hogy elmondja ünnepi beszédét. A nemes báró országosan közismert és tisztelt egyénisége már maga is a legmagasabbra fokozta a hallgató közönség érdeklődését, s midőn megszólalt csengő, érces hangja és kibontogatta lelkének szárnyait, mind magasabbra és magasabbra ragadta magával hallgatóit. Valóban elmondhatjuk, hogy beszéd oly óriási és mélységes hatást, mint ez, régen, régen ért el. Mintha villanyos áram érte valamennyit, látszott, hogy itt egy érzelm hat át minden szívet: a fenkölt, a megbocsátani igen, de feledni sohasem tudó hazaféjdalom szent és elszánt érzelme. „Csak gyáva nép felejtethet ős nagyságot”...

Méltó, hogy a magas szárnyalású beszédét, a mely valóságos apothéosisa a vallás által megszentelt hazaszeretetnek, ismerjék s olvassák minél többen. Itt közöljük egész terjedelmében, úgy, a mint azt gyorsíróink megörökítették.

Tisztelt ünnepelő gyülekezet!

Szeretett Hítfeleim, Tisztelt Honfitársaim!

300 éves fennállását ünnepeli a pozsonyi evang. gyülekezet. Az ünnepnek jelentőségét emelni kívánta az által, hogy meghívta körébe a magyarhoni evang. egyházak azt a társaságát, a mely a vallásos irodalomnak terjesztésére, ápolására alakult: a Luther-Társaságot.

Emelni kívánta az ünnepnek jelentőségét az által is, hogy meghívta körébe a Magyarhoni E. E. Gyámintézetet, a mely a szegény gyülekezetek gyámolításával gyakorolja a keresztyén felebaráti szeretet munkáját.

És az ünnepély jelentőségét emelni akarta az által, hogy kegyelettel emléket állít ama lelkészeknek, a kit a hazaszeretet és az igazság szeretete vértanuvá avatott. (Éljenzés.)

Rázga Pálnak emlékét avatja fel ma a pozsonyi evang. gyülekezet és engem ért ama megtisztelő felszólítás, hogy kifejezést adjak az itt egybejötték érzelmeinek. Szép, de nehéz feladat. Készséggel tettem eleget a hozzám intézett megtisztelő felszólításnak, mert éreztem, hogy az az állás, a melyet hitsorsosaim bizalmából evang. egyházamban elfoglalom, kötelességemmé teszi, hogy a pozsonyi gyülekezet ünnepén megjelenjek és hogy ha ezen ünnepélyen részvételemet kívánják, a reám jutott, a számomra kijelölt feladatnak megfeleljek. (Hosszan tartó éljenzés.)

Meghatva állok e helyen, e lelkészlak küszöbénél, a mely lelkészlakból, övéinek szerető köréből, a zsarnok önkényuralom a szegény evang. lelkészt börtönbe, azután a vesztőhelyre kísérte. Talán Rázga Pálnak egész élete folyását kellene esetelnem, de úgy hiszem, helyesebb, ha csak életének legnevezetesebb eszményeit, mozzanatait említem meg.

E megye szülötte volt ő. Élete ama fél századba esik, a melyben hazánk egy új nevezetes korszakba lépett, a mely hazánk megújulásának korszaka. A mult század első fele ez. A hazafias szent érzés egész melegségével hatotta akkor át nemzetünk legjobbjait. Áthatotta őket tekintet nélkül arra, hogy mi volt anyanyelvük.

A hazaszeretet és a szabadság szeretete lelkesítette hazánk legjobbjait, lelkesítette evang. egyházunknak kiváló tagjait is.

A mult század közepe nagy átalakulások korszaka volt. Az egész államszervezet, a mely majdnem egy ezredéven át egész Európában fennállott, alapjában megrendült, legelőször is Franciaországban. Megrendült pedig ez az államszervezet, mert nem felelt meg többé a teljesen átalakult közigazdasági, azokon felépült és azokból

származó társadalmi viszonyoknak és nem felelt meg többé a művelt emberiség lelki világának. A maga idejében teljesen jogosult államszervezet korhadozó volt, átalakulásra szorult. Bekövetkezett ezen átalakulás kora Európa minden országában, bekövetkezett hazánkban is.

Sok helyen ez az átalakulás olyan volt, hogy az egyenesen a forradalom jellegével bírt. Hazánkban ez átalakulás jellege más. Bármily nagy és rohamos volt az az átalakulás a mely 1848-ban történt, az a törvényesség keretében történt meg, (Úgy van!) és ha az 1848. és 49-es évek eseményeiben van forradalmi elem, nem a nemzeten belül, hanem a nemzet ellen irányult az. A teljesen szabályszerűen a régi alkotmány keretén belül létrejött 1848-iki törvényekkel szemben, azoknak megsemmisítésére irányuló mozgalom: az volt a forradalom.

A ki tehát az 1848. évi törvények védelmére kél, nem lépi túl a jogos önvédelem határait. Rázga Pált a szabadság, a hazaszeretet lelkesítette. Közreműködött a pozsonyi nemzetőrség szervezésénél. Lelkesítette honfitársait a haza és a törvények védelmére. Az ő fellépése tehát a jogos önvédelem korlátait nem lépi túl és lelkeszi hivatásán belül marad.

Még is, midőn bekövetkezett az a szomorú korszak, hogy aláhanyagott nemzetünk csillaga: az áldozatok egyike és pedig az első egyike ő. Kíragadva övéi köréből, börtönbe viszik és az osztrák katonai vérbíróság sommás eljárása szerint halálra ítélték. Vértanui halált halt.

Életéből négy nagy eszme és négy nagy igazság az, a mit ki kell emelni. A hazaszeretet, az igazságszeretet, az önfeláldozásra való készség és a mindent megbocsátani tudó keresztyén szeretet, a kiengesztelés. Én az ő életében ezeket látom, mint legmagasabb, legmagasabb eszméket és jelenségeket.

Vannak korszakok, a midőn a hazaszeretet elhomályosul, háttérbe szorul. És mintha napjainkban is látunk olyan jelenségeket, melyekből arra lehetne következtetni, hogy a hazaszeretet szent eszméje talán megint el fog homályosulni.

Voltak mindig, de napjainkban talán számosabbak azok, a kik azt tartják, hogy a hol jó dolgunk, ott van hazánk. Régi példabeszéd, latinul maradt ránk, látszik, hogy nem új dolog. Amde ebben az önzés, a rút önzés a maga egész nyíltságával jelentkezik. Ezzel a felfogással ezen az ünnepélyen nem kell soká foglalkoznom.

Vannak mások, a kik azt tartják, hogy a hazaszeretet a múlté. Az újkori fejlődés, a szellemi fejlődés, az anyagi fejlődés, közel hozza az embereket egymáshoz: a világ polgára az ember.

Oh te szegény gyarló ember, a főnhéjazásod mily nagy! A míg a föld északi sarkát az év legnagyobb részében hó fedi: a míg a havasok alján csupán fenyő s fűszál nő s a havasokban a tenyészetnek vége; a míg a sivatag szélén fenyők helyett pálmák díszlenek: mindaddig az emberiség nemzetekre fog tagozódni. A nemzet pedig hazát keres és hazát alkot magának. A hazaszeretet tehát az emberiségre a legszükségesebb, a legtermészetesebb, legnemesebb érzelmek egyike.

De vannak, a kik azt tartják, hogy ez mind igaz lehet, de a keresztyénség egyetemessége, mely az egész emberiséget egy nagy családdá egyesíti, a hazaszeretet fölé emelkedik: erre tehát többé szükség nincs.

Ez is tévedés! a keresztyénség a maga átalakító, nemesítő hatását a hazaszeretet érzelmében is érvényre juttatja s áthatja azt. Mert más a mai ember hazaszeretete, mint az ókori pogányságé volt, a ki embertársát, mert nem az ő államának polgára volt, barbárnak tartotta.

A hazaszeretetből nem következik az idegennek sem kicsinylése, sem gyűlölete, hanem nem egyéb ez, mint természetszerű következménye annak, hogy a szegény gyarló ember nagyon téved, ha ő azt hiszi, hogy ő képes az egész emberiségnek szolgálni. Kisebb az egyes ember, csekélyebb az ő hatalma a nagy emberiséghez képest, hogy sem ő az egész emberiségnek tehetne olyan szolgálatot, a minőt hazájának igen is tehet.

Két ösztön hatja át az embert, két rugója van az ember cselekvésének, mely két ösztönre vezethetünk vissza mindent: az önzés és önzetlenség. Amde az önzetlenség legmagasabb foka az önfeláldozás. Az ember, a hazáért feláldozhatja magát, de az egész emberiségért való önfeláldozás eszméjéhez kell, hogy mi gyarló emberek az istenség fogalmát esatoljuk. (Éljenzés, taps.) És azért, ha az evang. keresztyén hazáját nemcsak szereti, de hazájáért áldozatra, önfeláldozásra kész, akkor teljesíti ő keresztyén kötelességét is.

Rázga Pál ennek adja példáját . . . A hazaszeretet lelkesítette őt, hogy a törvényesen átalakult magyar alkotmány és a magyar szabadság védelmére keljen, ennek védelmére lelkesítsen és szervezze a nemzet-örseget és mint tábori lelkész vonuljon ő is a harctérre.

De hazaszeretete mellett igazságszeretete teszi őt valóban nagygyá.

Az a hadi törvényszéki bíróság, a mely felette ítelt, birt olyan taggal, volt közöttük olyan tag, a ki szívesen nyújtott volna módot arra, hogy Rázga megmentse életét. És azt a kérdést intézte hozzá: ugyebár kényszer hatása alatt cselekedett, midőn a nemzetörökhöz hazafias szónoklatokat, lelkesítő beszédeket tartott.

És az evang. lelkész az igazságtól nem tágitott és nyíltan bevallotta, hogy a mit tett, azt önszántából, szabad akaratából tette. Rázga Pál a hazafiság példányképe és az igazságszeretet példányképe. Ez igazságszeretete teszi az ő halálát az önfeláldozás halálává; mert ha igazságszeretete nem oly nagy, ha talán nem is menekül a börtön elől, életét és ezzel családjának existenciáját is megmenti bizonyára. De nem kevésbé szerette ő az igazságot, mint hazáját és ezért, mint a hazaszeretet és igazságszeretet vértanuja halt meg.

És midőn már látta, hogy csak percekig tart élete, imádkozott. Ez imádságát talán az őt kísérő lelkész társának emlékezte tartotta meg számunkra. Mint valódi keresztyén imádkozik, áldást kér családjára, áldást kér gyülekezetére, áldást kér Pozsony városára. És midőn a felkelő nap megaranyozza a tájat, áldást kér mindenre, a mit szeme még megpillanthat, áldást kér még azokra is, a kik őt halálra ítelték, de utolsó szava még is ez: áldja meg Isten hazáját, tegye drága hazáját szabaddá és boldoggá.

És midőn mi most egybegyűltünk megújítani Rázga Pál pozsonyi evang. lelkész emlékezetét, midőn a pozsonyi ünnepelő gyülekezetnek egybegyűlt tagjaival kegyelettel emlékezünk meg róla, fájó szívvel azt kell mondanunk, hála legyen azért, hogy evangélikus egyházunknak ilyen fiakat, ilyen lelkészeket adott az Isten gondviselése; és adja az isteni gondviselés, hogy ha válságos időknek nézünk elébe, ismét legyenek ilyen lelkészeink. És midőn mi lelkünkben megújítjuk Rázga Pál emlékét s itt e szerény emléktáblát a pozsonyi egyszerű lelkészlak falában felavatjuk, azzal távozunk, a mi Rázga Pálnak utolsó imája volt: Isten áldd meg hazánkat, tedd szabaddá, tedd boldoggá és a függetlenség lelke, a békességnek szelleme honoljon felette!

Ezt adja az Isten! (Huzamos, tartós éljenzés!)

. . . Szünni nem akaró lelkes éljenzés és taps volt a hallgatóság válasza a nagyszabású beszédre, a melyet

közben is többször zajos éljenzés szakított meg. A beszéd elhangoztával lehullott az egyszerű, de izléses fekete márványtábláról a lepel s előtűntek a nap sugaraiban ragyogó aranyos betűk, a lapidáris tartalommal:

„E házban lakott
1846—1849
RÁZGA PÁL
pozsonyi ág. hitv. evang. lelkész,
a magyar szabadság vértanuja.
Légy hiv mind halálig!
Ján. Jel. 2. 5.“

Most a leleplezett emléktábla alá áll a theologiai ifjúság képviselője, *Horémusz Pál* IV. éves theologus, s társai nevében aranyrojtos nemzeti színű szalaggal diszitett gyönyörű babérkoszorút akaszt reá e rövid szavakkal:

*Annak, a ki meg tudott halni, a mikor kellett, a hazájáért: azok,
a kik, ha majdan kell, szintén meg fognak tudni halni
a hazáért!*

. . . Szébb és tartalmasabb, a vértanu elődhöz s a theologus ifjúsághoz méltóbb beszédet valóban nem mondhatott volna . . . Nem is maradt szem köny nélkül . . .

Még *dr. Dobrovics Mátyás*, a pozsonyi ev. egyház lelkes és érdemdús elnöke mondott a nemes bárónak rövid szavakban köszönetet, igérve, hogy az utódokban a vértanu előd lelke fog élni mindenkoron; mire felzendült a theologusok ajkán a fenséges Hymnus: „Isten áldd meg a magyart!“ s már is ezeryi nép ajkáról szállt az égfelé az imaszerű ének, melyben bánat, vád, kiengesztelődés és hitteljes remény olvadnak össze fenséges harmóniába:

„Meggűnhődte már e nép
A multat s jövendőt.“

S ezzel a fenséges ünnepély méltó véget ért.

VI. Az E. E. E. Gyámintézet közgyűlése.

A nagyközönség szétoszlása után az e. e. e. gyámintézet elnöksége, a kerületi elnökségek s az érdeklődők nagy száma a nagy templomba vonult be, hogy a keresztyén szeretetmunka áldott oltárán áldozzon. Mint-hogy a közgyűléstről az egyesület hivatalos lapja, a „Gyámintézet“ fogja kiadni a szokásos ünnepi számot, magunk ezúttal — élébe nem akarva vágni a különben is nemsokára megjelenendő hivatalos tudósításnak — csak inkább a külső keret képét rajzoljuk meg.

Az ülésnek kiemelkedő mozzanatát képezte Gyurácz Ferenc püspök elnök magas szárnyalású megnyitója, a melyben mindenelőtt kegyelettel emlékezett meg a gyámintézet kiváló halottairól, *br. Radvánszky Béla* vil. elnökről, *Bachát Dániel* püspökről és *Kacziány Gusztávné* úrnőről, ki 40.000 koronás alapítványával tette emlékét áldottá és halhatatlanná. A gyámintézet e nagy halottainak emlékét kegyelettel örökíti meg jegyzőkönyvében.

B. Radvánszky Béla vil. elnök elhunytával megüresedés a vil. elnöki méltóság, ez választás útján lesz betöltendő, a melynek megejtésére nézve a közgyűlés a szükséges lépéseket meg is tette, felszólítván a gyülekezeteket, hogy szavazataikat az elnöki méltóságra az egyházi elnökséghez küldjék be. A szavazatszedő bizott-

ság pedig egyházi elnök vezetésével Berzsenyi Jenő ker. elnököt, Varga Gyula esperest és Bognár Endre gyámint. jegyzőt küldi ki. Egyúttal egyházi elnök felszólítására a jelen közgyűlésen a világi elnöki tisztet mint hivatal szerint legidősebb ker. elnök, *Láng Lajos* v. b. t. t. veszi át.

A további tárgyalások folyamán egyházi elnök hangsúlyozza, hogy a Gyámintézet a közel jövőben ünnepli fennállásának 50-ik évfordulóját, kívánatos tehát, hogy ez Isten kegyelméből elért időszak emlékét valamely hozzá méltó kegyeletes és a szeretet munkáját célzó közhasznú intézet alapítása által ünnepelné s örökítené meg. Javasolja, hogy ez intézet, az elhagyatott leánygyermek meg- és fentartására, diakonissza-vezetés mellett, Budapesten állítsák fel az áldott emlékü Teleki Róth Johanna grófnő nevére. A gyámintézeti közgyűlés az indítványt egyhangú lelkesedéssel magáévá tette s annak megvalósítása céljából részletes tervjavaslat készítésével a központi bizottságot bizza meg. Igen kellemes és építő benyomást gyakorolt a gyülekezetre, a midőn a közgyűlésen jelenlevő két rákoskeresztúri egyháztag, Altszibler-testvérek, a kegyeletes célra 20 koronát ajánlottak meg, mit nyomban ki is fizettek. Vajha a kicsinyek példája megmutatná erejét a nagyokban is! Hasonlag rokonszenves benyomást tett a rákospalotai presbyteriumnak ugyancsak a közgyűlés előtt a gyámintézet céljaira felajánlott s ott nyomban át is adott 200 koronás adománya, mely adományokért a közgyűlés hálás köszönetét fejezte ki.

A *Boeska*-alap 5514 koronát tett ki. Kamatai évről-évre egy-egy szegény gyülekezetnek adatnak ki. Az e. e. gyámintézet *összes tőke vagyona* 292,768 kor. 17 fill. Ebből a szorosabb értelemben vett gyámintézeti alap: 124,429-52 kor., a *Leopoldianum* alapja: 106,535-50 kor. A *német G. A. egyesület* a lefolyt évben 37,466 koronával segített bennünket; mi magunk 36,718 koronát gyűjtöttünk. A *nagy Szeretet-adomány* 5136 kor. 41 fillér, a mely két gyülekezet, t. i. Tisza-Szent Miklós és Szentek között osztott meg. A *Leopoldianum* kamataiból segélyt kapott: Ungvár 780, Kapinémethalu 780, a 4 ker. leányiskola 1600, a 3 theol. otthon 600 korona összegben. A 800 koronás szeretetadományt Szabadka, Szulyo, B. Szt. László és Szomolnok kapta. Ezenfelül még 40 egyház 100—100 korona segélyben részesült. A pozsonyi theológusok által Törtely Lajos theológus szép beszédével felajánlott bibliát Ipolyságh kapta. A locsmándi egyháznak két adományát pedig (úrvacsorai és keresztelési szentédenyek) két dunáninneni egyház fogja kapni.

Ez adományt a pozsonyi egyházi árvaház két árvája (egy leány és egy fiú), utóbbi Istenben boldogult Pukánszky Béla theol. tanár árvája) jelentette be a gyámintézeti közgyűlésnek. Mély és őszinte meghatottság vett erőt a jelenvoltakon, a midőn a kis Pukánszky Béla az elnökség elé járulva kis árvaleánytársával, a következő beszédet mondotta:

„Nagyméltóságú és Főtisztelendő Gyámintézeti Közgyűlés!

Egy dunántúli falusi gyülekezet, melynek lelkésze, az én boldogult atyám hűséges barátja volt, megbízott azzal, hogy e szent edényeket átnyujtsam a mélyen tisztelt közgyűlésnek. Az illető gyülekezetnek nem régen egy váratlan öröm jutott osztályrészül.

Az áldott Gusztáv Adolf-egylet kéretlenül szép pénzádományban részesítette, a gyülekezet Isten iránti hálából most két másik még szegényebb sorsú gyülekezetnek hasonló örömet akar szerezni és ezért felajánlja e szent edényeket az egyetemes gyámintézetnek azzal a

kérelemmel, hogy azokat két szegénysorsú dunántúli gyülekezetnek átadni méltóztassék.

Az árvák atyja kísérje az ő áldásával ezeket a szerény adományokat, melyeket árva gyermekek kezei nyújtanak át árvák sorsában lévő gyülekezetek részére.”

Bizonyos dolog, hogy az adományon, a melyet ártatlan árva gyermekek nyújtottak át, Isten áldása fog nyugodni: a gyöngéd gondolatért pedig Löw Fülöp locsmándi lelkész s dunántúli ker. gyámintézet elnökét Istenben boldogult Pukánszky Béla „volt hűséges barátját” elismerés illeti meg.

Szívesen közöltük volna azon beszédet is, a melylyel Törtely Lajos theológus, a pozsonyi theol. hallgatók „Székács József-körének” alelnöke nyújtotta át e kör bibliaadományát; nemkülönben a meleg és szíves üdvözlöt, a melyben a gyámintézeti közgyűlést Ebner Gusztáv alesperes a pozsonyi ev. gyülekezet nevében részesítette, azonban programmunk köt: a részletesebb tudósítást majd a „Gyámintézet” hozza meg. Még csak annyit constatálunk, hogy a közgyűlés lefolyása mindvégig a legünnepelesebb volt. Az Úr lelke lakozott a lelkekben s e lélek ihlette az elnöklő püspök ajkait is, midőn rövid hálaadó és áldó fohászszal a gyűlést berekesztette.

$\frac{1}{2}$ órakor a munkát a szórakozás váltotta fel. A „Magyar király” dísztermében a pozsonyi ev. egyház fényes közebéddel vendégelte meg a két egyesület t. tagjait, kikhez csatlakozott a pozsonyi egyház egész előkelősége. A banketten mindvégig emelkedett hangulat uralkodott. Bevett szokásunkhoz híven e közebéddel sem foglalkozunk bővebben: mindazáltal nem hagyhatjuk néhány mozzanatot megemlíteni nélkül. Az egyik: hogy a közebedről a következő sürgönnyt küldték a királyhoz:

Császári és apostoli királyi felség!

Császári és apostoli királyi felségednek a pozsonyi ág. hitv. ev. egyház alapításának 300 éves emlékünnepe alkalmából Pozsonyban összegyűlt evangélikusok legmélyebb hódolatukat és törhetetlen hűségük kifejezését juttatják trónja számolyához.

Ebner Gusztáv,
lelkész.

Dr. Dobrovits Máttyás,
egyházi felügyelő.

a melyre a kabinetirodából a következő válasz érkezett:

„Ő császári és apostoli királyi felsége a pozsonyi ágostai hitvallású evangélikus egyház alapításának 300 éves jubileuma alkalmából Pozsonyban összegyűlt evangélikusok hódolatát köszönettel legkegyelmesebben tudomásul venni méltóztatott.”

A másik, hogy Zelenka püspök indítványára üdvözlő táviratot küldöttek a németországi Gusztáv Adolf-egyletnek is, e tényre mintegy ünnepélyesen demonstrálva, hogy azon támadásokat, a melyeknek utóbbi időben Magyarország bizonyos köreiből a nemes G. A.-egyletet illették, a Pozsonyban ülésező két nagy egyesület elítéli. A harmadik, hogy igen sok üdvözlő távirat érkezett be olyan kiválóságoktól, a kik hivatalos vagy egyéb ügyek és okok miatt akadályozva voltak a pozsonyi ev. egyház ünnepén részt vehetni. Ezek közül kiemelendők: dr. Balтик Frigyes püspök, Radvány István ker. gyámint. elnök, báró Prónay Gábor, báró Radvánszky Antal, Molnár Viktor államtitkár, báró Podmaniczky Géza v. b. t. t., gróf Edelhaim Gyulai Lipót, OsztroLuczky Miklós főispán, OsztroLuczky Géza, Münnich Kálmán, dr. Meskó László, Laszkáry Pál, dr. Fischer Sándor egyházi felügyelők stb. táviratai. Különösen kiemeljük azonban, teljes szövege szerint is, a következő két távirati üdvözlöt, mint a ker. szeretet szép tanubizonyosságait:

1. „Ág. hitv. ev. gyülekezetnek Pozsony, — Győr. Istentiszteletünk keretében megemlékezvén a testvérgyülekezet 300 éves fennállásának örömmünepéről, buzgó szívvel kértük Istent, hogy az ünneplő gyülekezetet szent-egyházunk erősségére az idők végezetéig tartsa meg és virágoztassa, ez alkalomból az ünneplő gyülekezet hitrokoni meleg érzéssel és hazafias üdvözlettel köszöntjük. A győri evang. egyház nevében: Isó Vince lelkészelnök, dr. Fischer Sándor felügyelő“.

2. „A pozsonyi ágostai evang. hitközség mélyen tisztelt elnökségének, Pozsony, Budapest, Krisztusban szeretett testvéreinket háromszáz éves munkásságának ünnepeye alkalmából örökké élő további útjára a krisztusi szeretet érzésének jó kívánataival üdvözöljük. A budapesti unitárius egyházközség, Bedő Albert gondnok, Józán Miklós esperes“.

S a hivatalos közebéddel a hivatalos ünnep véget is ért. A vendégek még szerteoszolva látogatásokat tettek vagy a város egyes nevezetességeit tekintették meg — aztán részben már az esti vonatokkal kiki eltávozt a szélrózsa minden irányában, hazafelé. Hiszszük, jó emlékekkel

Egy kisebb csoport élén báró *Pronay Dezső* egyetemes és *Zsilinszky Mihály* bányaker. felügyelővel, hétfőn reggel a 9 órai gyorsvonattal *Bazin* felé utazott el, a hol az egykori Illésházy kastélyt, templomot s ebben Illésházy nádor sírhelyét és síremlékét tekintette meg; majd meg innen *Modorba* kocsizott át, az itteni kerületi leányiskola megtekintésére. Úgy láttuk, hogy az itten tapasztaltak az illustis vendégeket a legkellemesebben lepték meg s a legteljesebb mértékben ki is elégitették, miként ezt úgy az egyetemes felügyelő úr, valamint *Zsilinszky Mihály* v. b. t. t. úr is ismételve és pedig nemcsak körsétájuk alatt, de a kedélyes közében is pohárköszöntőkben ismételve kifejezték. A modori leányiskola tanítói karának, igazgatónőjének s Hollerung esperesnek nyilván kedves emlékü nap lesz ez, a melyet a látogatók könyvében külön lap örökít meg: s hiszszük, hogy a hallott (s jó lélekkel hozzátesszük: meg is érdemelt) kiténtető szavak csak buzdító lelkesítésül szolgálnak számukra. *Sursum corda!* E látogatás s ennek derült családi hangulata valóban a lezajlott ünnepek legkedvesebb s legharmonikusabb végakkordját képezte.

A püspökiktatáshoz.

A mult héten nem voltunk abban a helyzetben, hogy közölhetjük volna a püspökavató ünnepélyen elmondott összes beszédeket. E hiányt pótoljuk most, a mikor a többi beszédeket is, a mennyiben azokat megszerezhettük, közre adjuk. Báró *Pronay Dezső* egyetemes felügyelő a következő szavakkal üdvözölte az új püspököt:

*Nagyméltóságú Kerületi Felügyelő Úr!
Méltóságos és Főtisztelendő Püspök Úr!
Mélyen tisztelt Kerületi Közgyűlés!*

Az egyházkerületek szövetségéből alakult meg a magyarhoni ágostai hitvallású evang. egyetemes egyház. Az egyházkerületeken sarkalik nemcsak az egyházi köz-igazgatás túlnyomó része, az egyházkerületek körében folyik le az egész egyházi élet.

Az egyházkerületeket érintő minden változás kihat a magyarhoni egyetemes egyházra is, annak minden örvendetes avagy szomorú eseménye viszhangra talál az egyetemes egyház körében.

Midőn a bányai kerület ünnepet ül és egyik elnöki székébe *Scholtz Gusztáv* ő méltóságát iktatja be, az öröm érzése hatja át a magyarhoni egyházegyetemet is és megjelentem a bányai egyházkerületnek közgyűlésén, hogy tolmácsa legyek ennek az örömmek, hogy az egyetemes egyház nevében üdvözöljem ő méltóságát az új püspököt, kívánva, hogy isteni gondviselés tegye áldásossá működését, áldásossá szűkebb körben, áldásossá az egyetemes egyházra nézve is. Méltóságos és Főtisztelendő Püspök Úr az iménti beszédében utalt fontos feladataira, vázolta alaposan és terjedelmesen evangéliumi egyházunk helyzetét, utalt azon egyes intézményekre, a melyekre kiváló gondot kell fordítani, utalt a közművelődés feladataira, utalt a hazafias feladatra, hanem egész beszédén végig vonult egy alapgondolat, végig vonult a keresztyén szeretet gondolata, a felebaráti szeretet és midőn én Méltóságodat fontos és magasztos hivatalában üdvözlöm, üdvözlöm örömmel, üdvözlöm bizalommal, üdvözlöm reménnyel, üdvözlöm azon fohászszal, hogy az isteni gondviselés tegye áldásossá működését és áldásossá fogja tenni, ha a vezéreszme mindenben a keresztyén felebaráti szeretet lesz.“

Gyurátz Ferenc püspök e szavakkal köszönti hivataltársát:

*Nagyméltóságú egyházkerületi Felügyelő Úr!
Főtisztelendő és méltóságos Püspök Úr!*

Három egyházkerület nevében üdvözöljük a bányai egyházkerület közgyűlését püspökbeiktatási ünnepélyén, üdvözöljük az állását elfoglaló püspököt.

Magyarhoni ág. h. ev. egyházunk négy kerületét a testvériség kötelékei fűzik egymáshoz eleitől fogva. Együtt hordozták egykor a nehéz idők súlyát, közös reménnyel áldoztak, türtek e drága kincsekért: az evangéliumért, világosságért. Egymást buzdítva fáradoztak az egyház szebb jövőjének útjában álló akadályok leküzdésén. Fiaik mindig ott voltak, hol a lelki szabadság s a nemzeti alkotmány hívott védelemre. Testvéreileg megosztották egymás bánatát, örömet.

A bányai egyházkerülettel, midőn szeretett vezérét eltemette; együtt gyászolt a másik három kerület is. Együtt ünnepel vele most, mikor megválasztott püspöke hivatalába beiktatva oda áll az egyház hajójának kormányrúdjá mellé.

Fogadja főtisztelendő és méltóságos Püspök úr szép és felelősségteljes állásának elfoglalásánál szívből jött üdvözlőnk kifejezését. A közbizalom hívta el méltóságodat. A köztisztelet hangoztatja hivatásának küszöbén: „Áldott, a ki jött az Úrnak nevében!“ Az Úrnak szava hangzik a hitben biztatva: „Ne félj, mert én veled vagyok!“ „Légy hű mind haláloedig!“

A Mindenható áldását kérjük a munkához, mely méltóságodra vár. Az Úrnak gondviselése öröködjék mellette, tartsa fenn erejét, éleszsze keblében a lelkesedést, a nemes harcnak az evangélium szellemében győztesen vívására s engedje, hogy az óhajtott eredmény: az egyházkerület szép jövője legyen az „Ebenezer“, melynél hűveivel együtt rebegheti az örömföhászt: „Mindeddig segítségül volt nekünk az Úr!“ Sugározzék Méltóságod tetteiből, életéből az élő hit, mely e jelszóval: „Excelsior“ viszi csüggedést nem ismerve, nemes cél felé a lelkes sereget. Eddigi működése, mai nyilatkozata biztosíték előttünk arra, hogy vezéreszillaga leend ezután is az igaz szeretet, melyet az evangélium lehel s mely az egyetértést szilárdítja, társadalmi téren is az összekötő kapcsokat keresi s a buzogást a nemzeti és az egyházi közügyért különböző nyelvű hűvei körében folyton emeli. Találja Méltóságodban a nép mindenkor a Melchisédek

rendje szerint való püspököt, kinek tiszta minden igazsága betöltésében folytatott nemes törekvéseire áldást mond a közös édes anya: a haza s e szent örökség az egyház. Legyen áldott bejövetele és kimenetele az Úrnak szent nevében.

A kerületi közpapság nevében Sárkány Béla péteri lelkész, kerületi jegyző köszönte ilykép:

Méltóságos és Főtisztelendő Püspök Úr!

Szeretett Főpásztorunk!

A bányai ág. h. ev. egyházkerület közpapsága nevében hódoló tisztelettel üdvözlöm Méltóságodat főpásztori díszes állásában. Üdvözlöm, mint olyan férfiút, a kinek tisztelt egyénisége, kimagasló erényei s bokros érdemei előtt tisztelettel hajlik meg egyházkerületünk minden egyes lelkésze.

Meghajlunk Méltóságod előtt, mint olyan férfiú előtt, a ki szerényen meghúzódva, feltűnést sohasem keresve, munkálja ev. egyházunk szent ügyét hosszú évek óta, de kinek munkásságát mindenkor éber figyelemmel kísérte egyházkerületünk közönsége s most, midőn az egyházkerület püspöki széke megürült, a protestáns papot érhető legnagyobb kitüntetéssel, a főpásztori díszes állással honorálta.

Nagy várakozással, édes reménységgel tekintünk Méltóságod főpásztori működése elé, mert Méltóságodban azt a férfiút véltük megtalálni, a ki tündöklő példával fog előttünk járni mindabban, a mi szép, a mi jó, a ki nemcsak szóval, hanem tettel is a szeretetnek apostola, lesz, a ki midőn felemeli a főpásztori botot, nem azért teszi, hogy lesujtson vele, hanem hogy felfogja, kivédje azt az ütest, a melylyel újabb időben hivatott és hivatlan egyének, okkal és ok nélkül sujtani szeretik ev. papi karunkat, a ki midőn el van telve lángoló szeretettel édes magyar hazánk iránt, méltányos tud lenni azok iránt is, a kik más nyelven dicsérik az Urat.

Ezen és egyéb kiváló erényeiért mi hódoló tisztelettel üdvözljük Méltóságodat magas állásában, kívánva, hogy a jóságos Isten tartsa még Méltóságodat hosszú éveken át magyar hazánk, ev. egyházunk s hozzátartozóinak üdve és boldogságára.

A pozsonyi egyetemes theologiai akadémia és a Theologusok Otthona nevében dr. Masznyik Endre igazgató:

Méltóságos és főtisztelendő Püspök Úr!

Egyetemes egyházunk theol. akadémiajának és a vele kapcsolatos „Theol. Otthon“-nak képviselőjében eljöttünk mi is az országhatárról, hogy a miként nem rég osztzkodtunk a hatalmas kerület mélységes fájalmában és gyászában, megszerettük haló porában is áldott jó püspökünket Bachát Dánielt, egy most, midőn betöltve immár a megüresedett püspöki szék, ajkunkon a hála szóval: Áldjátok az Urat, mert jó, mert kegyelme örökké-tartó, örüljünk az örülőkkel és kifejezést adjunk ama őszinte és igaz tiszteletnek, azon odaadó és határtalan bizalomnak, ragaszkodásnak és szeretetnek, melylyel méltóságos és főtisztelendő Püspök úr személye iránt már rég óta viseltetünk.

Hiszzen minket a bányai kerületben igen erős kötelek vannak.

E kerületben fogant meg meg az önálló, teljesen felszerelt s a külföldi evang. theol. fakultásokkal egyazon színvonalon álló magyar evang. theol. akadémia eszméje.

E kerület nagyja, a Prónayak, Radvánszkyak, Podmaniczkyak és Székácsok készítették azt elő és valószínűsítették meg.

E kerület vezérfiai, Hunfalvy, Zsilinszky, Doleschal karolták fel és támogatták tudományos törekvéseit, a szakkönyvek kiadását s szeretettel vették hathatós gondozásukba a legelső Theol. Otthont.

Mi ne éreznénk hát együtt e hatalmas s áldott kerülettel búban s örömben egyaránt?

S mi ne üdvözlőnénk a kerület püspöki székében azt a férfiút, a kinek egyénisége biztosíték nekünk arra, hogy azok a kötelek, melyek azt a kerületet a theol. akadémiához és otthonhoz fűzték, a jövőben még erősebbé lesznek?

Sőt inkább hisszük és sejtjük, hogy az a nemes, szelid lelkű, előkelő műveltségű, evang. hithűségben, komoly egyháziasságban s rendületlen hazafiságban, szep-lőtlen jellemű igaz és jó pásztor, ki ott fenn abban a hegyen épített városban példát adott, hogy hogyan kell a kevesen hívnek lenni, az a férfiú hűnek fog bizonyulni a sokon is és minden, mi várakozásunkat szép valóra váltja.

Azért az isteni kegyelem e napján örvendező hálás szívvel kívánjuk: hogy a minden áldások Ura és Istene tartsa meg és áldja meg Főtisztelendőségedet új és magas állásában is legjobb áldásával szent egyházunk és drága hazánk javára, üdvére, mindnyájunk öröme s különösen is szeretettei boldogulására!

Még egyszer köszöntjük Méltóságodat s kérjük úgy akadémiánk, mint a theol. otthon, a tanárok és az egész ifjúság nevében, hogy tartsa meg minket és atyai jóindulatában.

EGYHÁZI ÉLET.

Aradon szept. hó 16-án szentelte fel az új templomot Sárkány Sámuel püspök nagy ünnepek közt, a melyeken Zsilinszky M. ker. felügyelő is megjelent, sőt az összes felekezetek képviselői is. Értesülésünk szerint a 84 éves Sárkány egész megjelenése, tiszteletre méltó püspöki alakja, szép beszéde s remek előadása elbűvölő hatást tett a hallgatóságra. E kedves aggastyánunk oly tüzzel beszélt, hogy 30 éves fiatal papokat is megszenteltene, kivülre még Koren Pál békésabai lelkész mondott prédikációt s Csepregi György esperes úrvacsorát osztott.

Mult hó 15-én szombaton érkezett Aradra Sárkány Sámuel nyug. püspök, Zsilinszky Mihály v. b. t. t. egyházkerületi felügyelő, Koren Pál, Sárkány Béla kerületi jegyző, Csepregy György arad-békési esperes, Jeszenszky Károly, Draskóczy Ede és Hajts Bálint lelkészek kíséretében. Békésabán az agg püspököt Ábrai Lajos, Kneffel Lajos és Vajda János aradi bresbyterek küldöttsége fogadta, a vasúti állomáson pedig Institorisz Kálmán polgármester üdvözölte Arad városa nevében. Hosszú kocsisorban indultak a templom elé, a hol Frint Lajos aradi lelkész, Gálik Mátyás, Klár Béla és Liska János lelkészek, a bresbyterium és számos egyháztág jelenlétében fogadta és üdvözölte az érkezetteket. Maga a templomszentelési ünnep vasárnap 16-án folyt le.

Az ünnepély napjának reggelén a város főtere ünnepi színt öltött. A városházán, valamint az egyes magánépületeken nemzeti trikolorok hirdették az ágostai templom felszentelési ünnepét, melyre a vidéki ágostai egyházak lelkészei és tanácstagjai nagy számban rándultak Aradra, hogy e vallásos érületű szép ünnepélyen résztvehessenek.

A templomfelszentelési szertartás délelőtt 10 órakor vette kezdetét, melyen Arad város polgársága vallás-külömbőség nélkül tömegesen résztvett.

A templom hajója délelőtt 10 óra előtt szorongásig megtelt hívekkel. A padosorok nagy részét előkelő hölgyek foglalták el. Az első padosorokban Papp Ignác görögkeleti püspök, Hamzsea Ágoston archimandrita, Telescu György gör. kat. kanonok, Beles Vazul esperes, Csorogár Romulus szeminárium igazgató, Csécsy Imre ref. lelkész, az izraelita hitközség képviselőjében Deutsch Bernát, Ottenberg Tivadar és Eles Ármin, valamint a hatóságok képviselői, a m. k. államvasutak üzletvezetőjének küldöttsége.

Délelőtt 10 órakor megkondultak az összes harangok s a hivatalos férfiakból álló menet az egyház tanácsterméből a templom elé vonult. Itt Szántay Lajos építész átadta a templom kulcsát Institoris Kálmán polgármesternek, mint az aradi evangélikus egyház felügyelőjének, a ki a kulcsot átvette s aztán arra kérte Sárkány Sámuel püspököt, hogy adja meg az engedélyt a templom kinyitására. Erre a püspök Frint Lajos aradi lelkészt bízta meg, hogy a templom főkapuját nyissa meg. A szertartásos felvonuláshoz Sárkány püspök haladt karöltve Zsilinszky Mihály államtitkárral, utána Frint Lajos Institoris Kálmánnal, majd az arad-békési egyház lelkészei következtek és Fábry Sándor békési főispán. A menetet a presbitérium tagjai zárták be.

A templomfelszentelési aktust Sárkány Sámuel nyugalmazott püspök végezte. Emelkedett szellemű imát tartott, mely után Sperber Frigyes vezetése mellett a templomi énekkar „Erős várunk nekünk...” kezdetű egyházi dalt adta elő. Ezután Korén Pál esperes a 84. zsoltár alapján igazi vallásosságtól átható ünnepi beszédet mondott, mely felölelte az egyház egész történetét. Ennek befejeztével Csepreghy György esperes szolgáltatta az Úrvaosorát, melyhez az összes kerületi papság, az egyház presbiterei és számos hívők járultak.

Az ünnepélyes aktus befejeztével Hajts Bálint lelkész öt gyermeket keresztelt meg.

A templomi ünnepségek befejeztével a Központi-szálloda dísztermében társasbéd volt, melyen mintegy 250 személy vett részt Arad város előkelő polgárai közül valláskülönbség nélkül.

Az asztalfőn Sárkány Sámuel nyugalmazott ágostai püspök foglalt helyet. Jobbján Zsilinszky Mihály nyugalmazott államtitkár és Koren Pál, balfelől, Papp Ignác aradi gör. kel. püspök és Institoris Kálmán polgármester, közvetlenül a főasztal mellett Hamzsea Ágoston, Csécsy Imre református lelkész, Frint Lajos, Hujer Pál, Varjassy Árpád, kir. tanfelügyelő, Fábry békésmegyei főispán, Sarlot Domokos főkapitány, Csorogári Romulusz román szeminárium igazgató, Varjassy Lajos helyettes polgármester, Mülek Lajos dr. kir. közjegyző, Knár Lajos állami jószágigazgatósági felügyelő stb. ültek.

Az első pohárköszöntőt Zsilinszky Mihály államtitkár a királyra mondotta, melyet a hallgatóság felállva, lelkes éljenzésben részesített. Institoris Kálmán polgármester a templomszentelésre átrándult Sárkány Sámuel püspököt éltette, Frint Lajos lelkesítő szavakban emelte ki Papp Ignác aradi gör. kel. román püspök érdemeit, a kit egyháza körében a tudomány, vallásosság és hazafiasság igaz apostolának ismert fel. Papp Ignác püspök lendületes szavakban esett el érzelmeit, hogy beigazolhassa azt, hogy a gör. keleti román egyház minden körülmények közt a többi hitfelekezetekkel szemben testvéri szeretettel viseltetik.

Felköszöntőt mondtak még Ábray Frintre, Sárkány Sámuel Arad városára, a vendégekre stb.

Este 9 órakor fényesen sikerült táncestély volt a Központi-szálloda termeiben, mely alkalommal 654 K

gyűjtöttek a templom javára. A táncestély jövedelme mintegy 340 K tesz ki.

Az új templomot Szántay Lajos aradi jeles műépítész tervei szerint Frick József műépítész építette. A templom kereszthajós, gótstílusú építmény. Hossza 32,85 méter, szélessége 20,20 méter, magassága 15 méter, a torony magassága 53 méter, a két melléktornyó 24 méter. A rendkívül sikerült templom műépítészeti alkotás, melynek minden egyes kis részecskéje aradi iparosok kitűnő kézimunkáját dicséri. Az oltár és a szószék szintén gót stílusban készült. Az oltárban „Krisztus a Gethsemani kertjé”-ben című, néhai Kászonyi János egyházfelügyelő által ajándékozott értékes kép díszlik.

A Bachát Dániel-alapra, melynek évi kamatai egy bányakerületi szegény egyháznak fognak kiosztatni, a budapesti egyházmegye gyülekezetei és a budapesti főgymnasium gyámintézete a következő összegeket gyűjtötték: Buda és Óbuda: 63 K 18 fill., pesti magyar 45 K, pesti német 402 K, pesti kerepesi-úti 61 K, váci egyház 7 K 40 fill. és a budapesti főgymnasium gyámintézete összesen tehát 608 K 58 fill.

Lelkésziktatás. A lajoskomáromi evang. egyház újonnan választott lelkészét, *Schád Boldizsárt* szept. 30-án iktatta be hivatalába Hofbauer Pál esperes.

Új gyülekezet. A soproni felső egyházmegyéhez tartozó Kabod anyagyülekezet filiája, Veperd, a mely közel 700 lelket számlál, anyaegyházzá alakult, miután tisztességes fizetést, lakást biztosított a lelkész számára és pedig kongrua nélkül. Az új gyülekezet már megtette az előkészületeket a lelkészválasztás megejtésére.

Lelkészwálasztási hír. Mohácsy Lajos gergelyi ev. lelkész a várpalotai egyház meghívását nem fogadta el. Hívei a ragaszkodás és szeretet oly meghatározó jeleivel vették körül, hogy a köztükmaradásra határozta el magát. Gergelyi u. i. Mohácsy kértére egyhangulag elhatározta, hogy a régi nagy templomot, mely II. József idejében épült, teljesen újraköltözteti és pedig önkéntes adományokból. A lelkesedés az első pár nap alatt 24.000 koronát hozott össze a szent célra. A mai viszonyok között mindenestre páratlan jelenség és dicséretre méltó buzgóság!

Segédlelkészek a Dunántúl. Gyurácz Ferenc püspök az újonnan felszentelt, szak- és papi vizsgát tett ifjú Timotheusokat a következő helyekre küldötte ki segédlelkészi minőségben: *Zsiray Lajost* Vésére, Németh Pál esperes mellé; *Rónay Gyulát* Nagyszőlőse Szalay László lelkész mellé; *Mód Aladárt* Simonyiba Mód Lénárd k. ér. esperes mellé; *Németh Gyulát* Varsádra Wágner Sámuel mellé; *Darvas Aladárt* Tótkeresztúrra Berke József lelkész mellé; *Varga Imrét* Zágrábba Bayer György mellé. *Kund Vilmost* és *Flóris Andrást* a szerémi esperes kértére elbocsátotta a kerületből *Szovják, Novák* és *Haniffel* rendelkezésre várnak. *Görög Ernő* Sajtóskalon nevelői állást vállalt.

Halálozás. Id. *Brózik Károly*, a besabai egyház nyugalmába vonult érdemes tanítója 44 évi tanítói működés, egy évi nyugalom után 71 éves korában Tiszaföldváron hirtelen elhunyt. Csak e napokban telepedett le új lakóhelyén nejével, Masznyik Etelkával, Brózik Károly derék fiatal lelkészfiánál s im az Úr amaz örök nyugalmába hívta el. Mint a méhészet kiváló művelője, buzgó apostola is sokat fáradt s neve tágabb körben ismeretes és tisztelt volt. A temetési szertartást a megboldogult régi jó barátja, Petrovics Soma csanád-csongrádi esperes végezte.

A Hivatalos Közleményeket e héten tárgy hiányában nem adjuk ki. A sürgős pályázatokat az Őrálló közli. A jövő héten azonban okvetetlenül megjelenik.

Kérelem. Püspökké lett megválasztatásom és iktatásom alkalmával t. barátaim az üdvözetek oly nagy számával leptek meg, hogy bár igyekszem azokat egyenként megköszönni, felhalmozott hivatalos teendőim mellett nem győzöm. Kérem azért t. barátaimat, hogy addig is, míg ezt tényleg írásban vagy személyesen megtehetném, jó kívánataikért fogadják e helyen leghálásabb köszönetemet. Kiváló tisztelettel Budapest, Vár, 1906. okt. 1. *Scholtz Gusztáv*, püspök.

Helyreigazítás. A püspökiktatás alkalmával énekelt s lapunkban is közölt énekszöveget Sántha Károly írta. A teljesség kedvéért most pótoljuk multkori mulasztásunkat.

IRODALOM.

A Luther-Társaság kiadványai.

A *Luther-Társaság* minden évben egy csomó könyvet helyez tagjainak asztalára. Érdeklődéssel várjuk megjelenésüket annál inkább, mert ezekkel gondoskodik a mi egyházunk szellemi szükségleteiről.

A *Luther-Társaság* hivatása a művelt férfi íróasztalára s a művelt nő regényei és divatlapjai mellé egy-egy mélyben szántó vallásos könyvet helyezni. De egyszerűen fel kell keresnie a kicsiny gunyhók, szalmafüdeles kicsiny házak egyszerű lakóját is, s meg kell keresnie a nép lelkéhez vezető utat. Dacára közös alapjuknak, olyan elágazó feladatok ezek, melyek mindegyike nagy munkaerőt köt le. — Vajjon sikerül-e ismert szegénységünk mellett ennek a kettős feladatnak a megoldása? . . .

Mikor a *Luther-Társaság* idei küldeménye megérkezett, ezzel az érzéssel vettem kezembe az egyes könyveket. Szeretettel és érdeklődéssel simogattam meg mindegyiket, mintha csak a lelkek gyermekei lennének, és szeretettel megkérdeztem: „mit hoztok?“ . . . Hoztok-e sok jót és sok szükségeset? . . . Hoztok-e egy-egy foltot rongyos öltönyünkre, avagy pedig talán akad közöttetek egy-két egészen újonkszült ruhadarab is? . . .

Hogy a könyvek között mit találtam és mit nem találtam, röviden elmondom.

Először is egy vaskos könyv került a kezembe. Vallásos költemények gyűjteményét állította össze „*Hárfahangok*“ címe alatt *Payr Sándor* soproni theol. tanár. Vaskos kötet! 432 oldalt számlál. És milyen várva-várt, kedves vendég ez a könyv! . . . Hányszor kerestük, hányszor hívtuk! . . . Megszólal benne az az érzélem, mely a természeti világból kimagasló emberrel együtt született, növekedett, mely az ember lelkivilágának természetes kiegészítője: a vallásos érzélem. A sok nemes érzélem között a legnemesebb és legmagasztosabb, mely a művészet birodalmának legszebb és legmelegebb részét képezi.

Ebben a könyvben megszólalnak a régebbi és az újabb költők. Tárgyra, hangra, művészi értékre különböző alkotások terszerűen csoportosított sorozatán vezet végig egy gyakorlott szerkesztő keze, de mindenütt érezzük az egész művön uralkodó vallásosság összekötő szellemét. Igazán „*Hárfahangok*“ ezek. Néha lágyan esendülnek, mint az aeol-hárfa a csendes alkonyi szellő biztatására. Egy-egy ünnepi érzélem, egy-egy szentnapi sóhajlás . . . Végig haladunk a keresztyén világ minden ünnepkörén. Majd úgy hangzik, mint a régi hegedősök szava, egy-egy tört akkord a szent és nagy történetből. Ott vannak előttünk a próféták korára vonatkozó költemények. Majd látjuk a Megváltó élete-útját jelző nagy események versbe szedett emlékeit. Halljuk azok szavát, kiknek ihlete az ő szenvedése, megdicsőülése volt. — Sokszor ércesebb lesz a hárfa zengése. A költő nem a kezével érinti, hanem a lelke-fájdalmával ver ki rajta egy fájó kiáltást . . . Ezek a mi üldözötteink, ezek a mi gályarabjaink énekei, ezek a magyar reformációra vonatkozó költemények . . .

De nem elég erős a tollam, hogy követhetném a képzeletem szárnyalását. Hagyom a megkezdett képet csonkán, és csak így említem meg, hogy mindezekon kívül az egyházi, a családi élet, a legszentebb keresztyén erények, hit, remény, szeretet, stb. stb. kifejezőre találunk ebben a gyűjteményben. Az Istent dicsőítő ódáktól egészen az eklézsia szelid humoráig helyet nyer benne a vallásos érzélem minden megnyilatkozása.

Ennek a műnek igazán nagy a jelentősége. Hiszen, a mint már mondtam, — olyan régen vártuk. Ez évben a Luther-Társaság valóban egy szükséges ruhadarabot hozott! . . . De eltekintve ettől, még másért is örvendhetünk e gyűjteménynek. Olvasása közben eszünkbe jut, hogy a költemények sokkal közvetlenebbül szólnak hozzánk, mint a kötetlen beszéd. Már külső alakjuk, szép formájuk, költői szárnyalásuk megteremtí azt a lelkiállapotot, mely alkalmas nagy igazságok és nagy eszmék befogadására. A vallásos költészettől méltán várhat sokat épen a mi egyházunk, mely ezekben az igazságokban nemesak művészeti, — hanem életigazságokat is lát, s az esztétikai szépet az erkölcsi szépből ismeri fel.

Payr Sándor, a mű szerkesztője bizonyonyal nem áldozta fel hiába a nappal és a csendes este munkaóráit. Azok, kik a lelkek nevelésében látják egyházunk hivatását, örömmel nyitnak neki utat az olvasóközönség körébe. És hiszem, hogy a protestáns családtyák is áldani fogják azokat a költeményeket, melyek itt egy könyvben összegyűjtve, segítettek nekik gyermekeik lelkében a protestánt hithűséget megerősíteni.

A fő az, hogy ne legyen ez a gyűjtemény a könyvszekrények télen számszaporítója, hanem legyen hűveink szórakoztatója a pihenés, lelkesítője az emlékezés óráiban! . . . Ez lesz a sok elismerés mellett a legszebb babérág! . . .

A másik mű, mit a Luther-Társaság kiadott, már címénél fogva felkelti a figyelmet. *Klaveness* krisztiániai lelkész prédikációiból közöl egy gyűjteményt *Szeberényi Lajos* békéscsabai lelkész ezen cím alatt: „*Az evangéliom a jelen kornak hirdelve.*“

Nagy várakozással vettem kezembe a könyvet. Kívánsi voltam arra, hogyan valósítja meg célját ennek az idegen nemzetnek a fia. Mert a mint a bevezetésben olvassuk, ő nincsen megalégedve az igehirdetés mostani formájával. Úgy találja, hogy sok abban a dogmatizálás és kevés a való élettel való számvetés. Ezért maradnak el a műveltek a templomból. Alkalmazkodni kell tehát a megváltozott lelki szükségletekhez és új ösvényt kell taposni a prédikációikkal.

Végig olvastam a könyvben található 16 elmélkedést. És nem tudtam eltagadni, hogy sok benne az új szellem. A fejtegetett kérdések rendesen a mi korunk társadalmi életéből vannak kiszakítva. Beszél az emberi vagyakról, a folytonos kielégítetlenség érzetéről; a test erkölcsi jelentőségéről, az igazi imádságról, a szív műveltségéről, mint a keresztyénség alapjáról. — Szemünk elé állítja a Krisztust, a mint a kánaai mennyegzőben részt vesz, s elmondja, hogy milyennek kell lennie az embernek a társaságban. Szól a házasságról, politikáról, a létért való küzdelemről stb.

Már az egyes témák megjelölése is mutatja a beszédek modernségét. És ez bizonyonyal így van helyesen. Ha a mi korunk gyermekeit akarjuk építeni, akkor a mi korunk gyermekeihez kell szólnunk. Ha életüket akarjuk megjobbítani, akkor nem dogmatikai igazságokkal kell jól tartanunk őket, hanem életüket, szokásaikat kell bírálunk, s a helyes életirányt kijelölnünk. Elképzelem, minő nagy hatással lehettek *Klaveness* elvei a Svédországunkban tartott konferencián. Hiszen az az ország valósággal eltemetkezett a dogmatikai igazságok boncolgatásában.

Egyszer én is ültem ennek a templomnak falai között. Egy svéd jó barátom magyarázta nekem, hogy a lelkész az ágostai hitvallás egyik cikkét fejtegeti. Nem tudom, jobban épültek-e svéd hallgatói mint én, de hogy az arcukról nem nagyon sugárzott a lelkesedés, arra emlékszem.

Abban a környezetben talán nagy port vert fel *Klaveness* beszédgyűjteménye. Mi nálunk valószínűleg kisebb lesz hatása. Mert úgy gondolom, vagy talán inkább remélem, hogy a való élet követeléseiről nem felejtkezünk el annyira, mint a hogy az északi protestáns irányzatok tényleg megfélekedtek. Sok előtt ez nem is lesz új ösvény.

Hanem valami másban is láthatjuk a modern irányt. A *tárgyalási mód*, a *hang* egészen új. Valami könnyed természetesség vonul végig az egészen. Olyan, mint a jó társalgó, telve van szellemmel és költőiséggel. Az ember egészen elfelejti, hogy prédikációt olvas. A mint az egyiket elvégezte, szívesen belekap a másikba. (Ez pedig nagyon kedvező kritika.) És ha lehet, nem is teszi le addig a könyvet, míg csak el nem érkezett az utolsó végéhez.

Megfigyelései mindig helyesek. Kiténik minden beszédjéből, hogy ismeri az életet, ismeri a társadalom hibáit és tudja, hogy az ő híveinek mire van szükségük.

Nem tagadom azonban, hogy sok dolog idegen maradt a lelkeknek. Zavart az, hogy a beszédek éppen nem evangéliumszerűek. Csak úgy futva érinti szerző az alapul választott szent ígéretet. A „jelenkor“ mellett az „evangelium“ egy kissé gyengén van képviselve. Végére is nem arra való az evangélium, hogy háttérül szolgáljon, hanem, hogy alapja és tartalma legyen az egész beszédnek.

Azt sem tudom, vajjon az a nyíltság, melylyel a legkényesebb kérdéseket tárgyalja, nem árt-e a szöszök tekintélyének? Az bizonyos, hogy a mi templomainkban egy kissé furesán hangzanának az érzékiség, erkölestelenség olyan tárgyalásai és olyan kifejezések, mint a minöket itt találunk.

A munka szerzője túlságosan sokat senkitől sem kíván. A Krisztus követésének könnyű oldalát mutatja meg. Jézus keresztyének súlyos voltáról hallgat. Mintha csak esélyt küln vetné oda annak könnyűségét, s elrejtene annak keresztyét, nehogy visszariadjanak az emberek.

De hát végére, ezek lehetnek nagyon egyéni gondolatok. Az bizonyos, hogy a beszédgyűjtemény eredeti alkotás, mely a figyelmes olvasásra érdemes. A ki a kezébe veszi, tanulhat belőle. Fordítója ép úgy hasznos munkát végzett, mint a Luther-Társaság, mikor kiadta.

De vegyünk búcsút *Klaveness* könyvétől s forgassuk tovább a füzeteket. Itt találjuk *Kovács Sándor* nagy tudással és igazi melegséggel megírt *Bocskay* füzetét. *Hörk József*: „Keczer András“-ában kedves, régi ismerőst üdvözlünk — német gunyában. Életrevaló, szép irat *Geduly Henrik* kis füzete; „A mi nekünk fáj!“ . . . Igazán őszintén feltárja egyházunk sajgó sebeit. Bárcsak munkára kész jóbarátokat gyűjtene egyházunk oltalmára.

Raffay Sándor Reversálsáról nem is irok. Olvassa el mindenki és tudom, örül a szíve, ha a sorokból kiáradó meggyőző erő és melegség a lelkét megérinti. Csak azt sajnálom, hogy ilyen terjedelmes és hogy ilyen drága. Mennyivel más szolgálatot tenne ez a kis könyv, ha néhány filléres füzetben kiadva két kézzel szórhatnánk oda, a hol szükség van rá! . . .

A mit a Luther-Társaság ez évben kiadott, mind sikerült, hasznos dolog. De azért nem tudom elhallgatni, hogy meg ne mondjam: *mit kerestem, és mit nem találtam.*

Kerestem egész olesó, népies elbeszéléseket, kerestem valláserkölesi igazságokat szemléltető történeteket és nem találtam egyet sem. Az évi jelentésben pedig nagyon-nagyon kerestem annak nyomát: mikor lesz a mi „*Evang. Családi Lap*“-unk hetenként megjelenő lappá. Ezt sem találtam.

Pedig nem a felső százak mentik meg az egyházat, hanem az alsó ezerek. És nem az az igazi lelki kötelek, mely évenként húszszor újul meg, hanem, a mely folytonos kölcsönhatást biztosít, a mely sohasem szakad meg.

A mit a „ma“ nem hozott meg, talán meghozza a „holnap.“

Kapi Béla, körmendi ev. lelkész.

Felhívás.

Nemzetünk két nagy bujdosójának, *Thököli Imrének* és *II. Rákóczi Ferencnek* koporsója közeledik igazi pihentető helye: a magyar föld felé.

A közzétett tervezet szerint *október hó 28-án reformáció ünnepéhez legközelebb eső vasárnap* érkezik a két koporsó a haza fővárosába, a hol az egyik ravatalt ev. templomban állítják fel.

Ha hivatalos intézkedés nem történt is, igaz kegyelet gyakorlása mellett önmagunkat tiszteljük meg, ha annak a férfúnak emlékét, kinek „vallása, evangélika religiója volt mindenekfelett a legelső“ és ama másikat, kinek karja templomaink nagy részét újra visszaadta és megnyitotta, *templomainkban éppen reformáció ünnepén felújítjuk.*

A nagy férfiak történeti jelentősége s a százados mult és jelen idő harmoniája iratta meg velem azt a

reformációi templomi szent beszédet,

melyben a reformáció jelentőségének vázolása mellett, *Thököli Imre* és *Rákóczi Ferenc* emlékét és érdemeit felújítom.

Az imádsággal ellátott beszédet 50 fillér beküldése ellenében portómentesen megküldöm az érdeklődőknek. Körmend (Vasm.) 1906 szept. 30.

Kapi Béla ev. lelkész.

Pályázatok.

A *verbica-szentmiklósi* ág. hitv. evang. tót tannyelvű elemi iskolában túlszűfoltóság következtében a számonfeletti I. és III. osztálybeli tanulók számára ezen iskolai évre **kisegítő tanító, vagy tanítónő** kerestetik 800 korona díjazással. Az állás mielőbb elfoglalandó. Jelentkezések az evang. lelkészi hivatalhoz *Liptószentmiklósr*a intézendők.

Liptószentmiklóson, 1906 szept. 20.

kiváló tisztelettel

Janoska György, lelkész.

2—2

A béri evangélikus egyházközség tót nyelvben is jártas **kántortanítót** keres. Kötelelességei: A mindennapi és ismétlőiskola vezetése s a kántori teendőknek ellátása. Minden harmadik vasárnap és a sátoros ünnepek másodnapján az istentiszteletet — délelőtt postilla-olvasással, délután imával — egyedül kell végeznie. Javadalma: Két szobás lakáson, mellékhelyiségeken és kerten kívül földhaszonélvezetben, készpénzben és terményekben a javadalmi jegyzőkönyv szerint 1423 korona. Megjegyzendő, hogy ez a javadalom a második tanítói állás szervezése után körülbelül 100 koronával csökkenni fog.

Kellően fölszerelt kérvények legkésőbb október 11-ig alulírottához küldendők.

Bér (u. p. Szirák, Nógrádm.), 1906 szeptember 23.

Mihalovics Samu, ev. lelkész.

1—1

A *nógrádi* ág. h. ev. egyházmegyében megüresedett *ezrefalusi* (suricska) anyaegyház **rendes lelkészi állására** pályázat hirdettetik. A szolgálati nyelv tót és magyar;

jövedelem lakáson kívül kongruával 1600 korona. Pályázni kívánók pályázataikat folyó évi november 20-ig alulírt esperesi hivatalhoz küldjék be.

Szirák (Nógrádm.), 1906. okt. 1.

Wladár Miksa,
nógrádi ág. h. ev. esperes.

1-1

A várpalotai ág. h. evang. lelkészi állás Mohácsy Lajos gergelyi lelkész úr visszalépeése folytán újra üre-
desben van. Pályázni kívánók jelentkezzenek okt. 14-ig
Hofbauer Pál esperesnél. Bakony-Szombathely, Veszprém
vm. Kelt Bakony-Szombathely, 1906. szept. 28.

Hofbauer Pál, esperes.

Szerkesztői üzenetek.

Szepes-Béla. A kívánt cikknek utána néztünk. Se rá nem akadtunk sehol, se nem emlékezünk reá. Nyilván útközben eltévedt valahol. A tárgy olyan, hogy nagy örömmel közöltük volna. A mi nálunk van, a gyűlések miatt késik oly sokáig több más derék társával. Nagyon örülnénk, ha a Thököly számba kaphatnánk valamit. Reméljük, a nagy temetésen találkozunk. Ezerfelé el vagyok foglalva, alig győzöm, azért boesánatot kérek, hogy előbb nem felelhettem.

Kérem. A bányakerület közgyűlésének utolsó napján a tanácssterem melletti kisteremből valaki tévedésből elvitt egy fekete selyemesernyőt hajlított fogantyúval, a fogantyú végén ezüst-kupakkal. A tulajdonos fölkéri az illetőt, küldje el a kérdéses ernyőt a deáktéri magyar egyházfinak, a hol a maga ernyőjét is átveheti.

Első magyar

Toronyórák-gyára

gőzerő-berendezéssel

*
Mayer Károly utóda

Müller János

BUDAPEST, VII. ker.,
Csömöri-út 50. szám.
(Saját házban.)

Képes ár- és költség-
jegyzék ingyen.

10-10

Az 1902. évi verségi ipar és gazdasági kiállításon és az 1901. évi maki ipar és gazdasági kiállításon a nagy díszoklevéllel kitüntetve.

Wegenstein Lipót és fia

Első délmagyar-országi orgona-építő műintézet (villamos üzemre berendezve)

TEMESVÁROTT

Szállít kitűnő leg-
újabb rendszer sze-
rint készített

**pneumatikus
orgonákat**

bármily nagyságban
a legolcsóbb árak
mellett.

Az 1896. évi kiállításon a nagy millenniumi éremmel kitüntetve. 2-26

Javítások, átalakítá-
sok és hangolások
átvétetnek olcsón és
kitűnő szakértelem-
mel eszközöltetnek.
Bővebb felvilágosi-
tással és költségve-
téssel szívesen szol-
gálok.

A „Theologusok Otthona” felügyelőjénél
Pozsonyban megrendelhető:

KERESZTYÉN

IMÁDSÁGOS KÖNYV

Az evangéliom népe számára régi
jeles szerzők műveiből szerkesztette:

KOVÁCS SÁNDOR.

Ára egyszerű kötésben K 1.60
Angolvászon kötésben tokkal 5.—
Feketebőr- vagy fehér csontkötésben 8.—

Szép bibliai címképpel.

Elárúsító lelkészek, tanítók s mások is nagy
kedvezményben részesülnek.

ORGONA-GYÁR villamos gépekkel berendezve.

BUDAPEST,
VII., Garai-utca 48. **RIEGER OTTÓ**

cs. és kir. udv. szállítók
a Szent-Sír lovagja és a Ferenc József-rend tulajdonosa.

Legolcsóbb árban és kedvező fizetési feltéte-
lek mellett kiváló tiszta légnyomás, erőrend-
szer szerint (pneumatikai) tartós és nemes-
hangú orgonákat szállít. — Mindennemű
orgonajavításokat és orgonahangolásokat a
legmérsékeltőbb árban és lelkiismeretes pon-
tossággal teljesíti és jókarbantartást mersé-
kelt árban elvállal.

Tervezetek és rajzok

A párisi és bécsi világ-
kiállításon stb. helyről
kitüntetve.

30 évi fennállása óta
980 új orgonákat
szállított.

Bérmertve díjtalanul.

Zichy Mihálynak

„LUTHER WARTBURGBAN“ című képe ne
hiányozzék egy protestáns családban se.

Kapható művészi kivitelű réz-
nyomatban 12 koronáért Petrik
Gézánál Budapesten, II. ker., Donáti-
utca 49. szám. Megfelelő keret külön.